

İNSANMERKEZCİLİK SONRASI MİMARİ BİR İNŞA: BİRLİKTE-YÜRÜME (1)(2)

Hatice Işıl UYSAL*, Gülçin PULAT GÖKMEN**

Alındı: 26.07.2022; Son Metin: 27.09.2024

Anahtar Sözcükler: Yeni materyalizm; mimari algı; madde-anlam; yürüyüş; bakım.

1. Bu makale İTÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Mimari Tasarım Programı'nda 2022 yılında tamamlanmış "Mimarinin Kıvamu: Dikiş Figürasyonu ve Şehirde Yürüyüş İnşaları Üzerinden Bir Araştırma" başlıklı doktora tezinin kuramsal tartışma kısmından üretilmiştir.

2. Birlikte-yürüme (walking-with) kavramını Springgay ve Truman (2018) İnsandan-Fazla Bir Dünyada Yürüme Metodolojileri (Walking Methodologies in a More-Than-Human World) başlıklı kitabında ortaya koymakta ve tartışmaktadır. Başlıkta "birlikte-yürüme" ifadesi bu tartışmaya atıfla kullanılmıştır.

GİRİŞ: İNSANMERKEZCİLİK SONRASI İLİŞKİSELLİK VE BAKIM

Dünya eskijen ve yenilenen, sayısız maddi süreç içeren bir gezegen olarak birbirine bağlı ilişkilerden oluşmaktadır. Bir madde kütlesi olan dünya, gezegenler arasındaki hareketlerden gezegendeki etkileşimlere kadar farklı ölçeklerdeki ilişkiler sayesinde değişmektedir. Dünyanın maddesinin yüzeyi olan yeryüzü, birbirine etki eden kuvvetlerle biçimlenirken, canlılığını devamlı göstermekte ve hatırlatmaktadır. Dağlar, vadiler, mağaralar, kanyonlar, kayalar, okyanuslar, nehirler, atmosfer gibi isimlendirilmiş oluşumlar ile diğer yeryüzü maddeleri olan bakteriler, mantarlar, bitkiler, hayvanlar arasında ve içerisindeki etkileşimler sürekli biçimlenmenin bağlarını oluşturmaktadır. Braidotti'ye (2019) göre bu ilişkisellik bizi oluşturan çoklu ekolojilerin tamamını kapsamaktadır. Ekolojik düşünce Morton'a (2012) göre her şeyin birbirine bağlı olarak görülebilmesidir. Kuramcıya göre bu düşünce ile birlikte bağlantısallık kavrayışı tüm alanları sarmakta ve artık bağların olmadığı bir dünya düşünülemez hale gelmektedir.

Dünya üzerinde uzak veya yakın mesafelerde, aynı anda veya farklı zamansallıklarda her şey birbirine bağlı ve birbiriyle temas halindedir. Barad'a (2007) göre bu ilişkiler şeylerin arasında değil, bütün bir maddenin içindedir. Braidotti'ye (2019) göre her şey ortak bir maddenin parçası, maddeden bedenlenen varyasyonlardır. Bunlar karşıtlıklar değil farklılıklar olarak görünür ve farklar maddedeki içsel kuvvetlerle oluşur. Tüm bağları maddesel ilişkiler olarak gören, gösteren, Spinoza eksenli monist bir bakış açısına sahip yeni materyalizm çerçevesinde madde; kendiliğinden, canlı ve eylemseldir. Kendi kendine örgütlenen madde ontolojik olarak bir ve çoktur (Bennett, 2010; Braidotti, 2017). Yeni materyalist düşünce, içkin yaşamsal ve ilişkiyel kuvvetin (*potentia*) etkin olduğu canlı, bağlı ve farklı maddesel bütünlükle ontolojik bir zemin yaratır. Braidotti (2017) bu ontoloji kapsamında öznelğin, insan ile insan olmayan canlı maddenin iç içe geçmiş ağında kurulduğunu ifade etmektedir. Bu ontolojik

* Corresponding Author; Department of Architecture, Faculty of Architecture and Design, Marmara University, Istanbul, TÜRKİYE.

** Department of Architecture, Faculty of Architecture, Istanbul Technical University, Istanbul, TÜRKİYE.

zemini oluşturan 1990'lardan itibaren tartışmaları yoğunlaşan yeni materyalist yaklaşım, insan-dışı olan bağların maddesel bir bütünlüğe ait olduğunun kavranmasıyla tüm bağlara karşı sorumlu olmayı ve genişleyen sorumluluk alanı ile birlikte oluşan çelişkileri de irdelemeyi gerektirmektedir.

Yeni materyalist ontoloji insanmerkezcilik sonrası bakışı içermekte ve insan merkezli görme ve yapma biçimlerini çözen alanlardan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Braidotti'nin (2019) insanmerkezcilik sonrası yaklaşımlar olarak nitelendirdiği alan, insanın bir tür olarak, türler hiyerarşisinde merkezi konumu ve dünyayı anlamlandırarak maddi olarak biçimlendiren pozisyonlarına eleştirel bakışlar geliştirilmesinde rol oynamaktadır. Bağların ve ilişkiselliklerin düşünülmesi merkezi ve ayrıcalıklı konumların istikrarsızlaşmasını ve çözülmesini sağlamaktadır. İnsan-doğa veya kültür-doğa gibi birbirinden ayrı imgeleyen ve inşa edilen ikilik ve kavramları ortadan kaldırmaktadır.

İnsanmerkezcilik sonrası bir bakışla dünyanın ekolojik krizini bir bağ krizi olarak anlamak mümkündür. Tartışmalar arasında bu krizin ve yıkıcı etkilerin faili olarak insan merkezli bakışlar sorumlu tutulmaktadır. Öte yandan maddesel bağların incelenmesiyle görülebilen dünyada kopan şeyin insanların doğadan veya çevresinden değil, içsel dokularından kopmakta olduğudur: Kopukluk içeriden başlamaktadır. Her şeyin birbirine içerden ve yaşamsal kuvvetlerle bağlı olduğu düşüncesiyle, krizde olan şey bağ kurma biçimleri olmaktadır. Bu kriz, ilişkilerdeki bozulmalara, kopukluklara, dengelerdeki değişime, yeryüzünün insan için yaşanabilir özelliklerinin giderek kaybolduğuna işaret etmektedir. Merkezi ve ayrık bir bedensellikte inşa olan görme biçimleri maddesel bağlara zarar vermekte ve dünya bu bağları yara alan zarar görmüş bir gezegen olarak tartışılmaktadır (Gan vd., 2017). Braidotti'ye göre (2019, 69) dünyadaki hiçbir şeyin birbirinden ayrı olmadığını ve (yeni materyalist bir bakışla) aksine derinden maddi olarak bağlı olduğunu düşünmek "gezegenimizin hasarlı durumuna karşı, derin bir merhamet ve özen duygusunu harekete geçirmektedir". Dünyanın ve kendiliğin ihtiyaç duyduğu şey, bu noktada insandan-fazla görme biçimleriyle maddeye sağaltıcı bir temas; yeni bağların yapımı ve ilişkilerin bakımı olmaktadır. Bakımın kapsamını maddi oluşların, kolektif ilişkilerin kutlanması, dünyanın kopmuş ontolojik bağlarıyla yakından ilgilenilmesi ve yeni öznelliklerin tartışılması oluşturmaktadır.

İçerden başlayan kopukluk ve ayrıklık yine içerden başlayarak sağaltılabilmektedir. Bu bağlamda insanın bedenselliği, ilişkileri ve maddi ilişkiliği bir tartışma konusu olmaktadır. İlgili tartışmalar bağlamında insan türünü kastederek kullanılan "biz" kavramını sorgulamak, "biz, insanlar" ifadesi ve bu ifadenin kapsadığı türdeşliğin yerine yeni öznellikler inşa edebilen genişlemiş bir biz olma imgelemi yaratmaktadır. Bağların sağaltımının bir adımını "biz" ifadesinin çağrıştırdığı türdeşliğin ve türdeşlikle oluşan ayrıklığın eleştirel olarak irdelenmesi oluşturmaktadır. Bu tartışmayı görünür kılan kuramcılardan Neimanis (2017) "bizi" oluşturan insanmerkezcilik tür ortaklığının ötesindeki bağlara değinerek "bizin" hâlihazırda bir tür hatasıyla tanımlı olabileceğine dikkat çekmektedir. İnsanın insandan-fazla bir bedenlenme olarak düşünülmesiyle biz kavramı sadece insan türünü ifade etmemekte; ortaklaşan, birlikte çalışan ve yaşayan türdeş olmayanların öbekleşmeleri olarak görülebilmektedir. Braidotti (2019) "biz (hepimiz) bu işte beraberiz ama hepimiz aynı değiliz" sözünü "biz" öbekleşmelerinin çerçevesini

farklılıklar vurgusuyla çizmektedir. Bu tartışma ekseninde öbekleşmeleri betimlemeyi ve betimlemenin bağların sağaltımında araçsallaşmasını figürasyonlar sağlamakta; kavramsal kişilikler olarak tanımlanan figürasyonlar, insanı bir zeminde zeminden ayrı bir figür olarak değil, öbekleşmeye bağlı olarak zeminden belirginleşen bir figürleşme/ bedenlenme olarak ortaya koymaktadır. Dolayısıyla figürasyonlar betimlendikçe insanın kopuk ve ayrık bedensellik imgelerinin içine batıp çıkıp onları çözmekte; insanı içinde bulunduğu ağda bağlı olduğu maddeyle birlikte görmeye ve dostane bağların inşasına çağırılmaktadır. Bu ağda insan, sınırları hava geçirmez şekilde kapalı bir yüzey veya ayrık ve belirleyici etki değildir; dağıtık/ çözülmüş/ yayılmış/ gevşek bedenselliğinin ilişkileriyle var olmaktadır (Neimanis, 2017). Figürasyonların gösterdiği ontolojik zeminde merkezi bir figür olmamasına bağlı olarak insan, pek çok şeyden oluşan ve bağlı olduğu maddede etkileşim içinde, yani insandan-fazla bir bedenlenme olarak görülmektedir.

Kuramcılarının konumlanma ve sorunsallaştırmalarına bağlı olarak birbirinden farklı figürasyonlar tartışılmaktadır. Braidotti (2011) *Göçebe Özneler* isimli kitabında figürasyonların kavramsal kişilikler olarak nasıl araçsallaştıklarını detaylı bir şekilde betimlemekte ve onları birer seyrüsefer aracı olarak nitelendirmektedir. Kuramcıya göre, figürasyonlar eleştirel olurken, aynı zamanda içkin yeniden konumlanmalar içerirler: Maddi derin bir bağlılık halindeyken eleştirellerdir. Haraway (1991) "Siborg Manifestosu"nda hepimizin sibernetik organizmalar olduğunu ifade etmekte ve biyolojik bedenselliği elektronik ve mekanik bir karışım olarak ele almaktadır. Braidotti (2011) göçebe özneyi ana akım özne konumlarına meydan okuyan bütüncül olmayan, çok katmanlı ve değişken bir figürasyon olarak öne sürmektedir. Neimanis (2017), insan ve insandışı olanın bizi oluşturduğu ve öbekleşmelerin varlık bulduğu materyalist bütünlük içinde insan bedenselliğinin ne olduğu ve neden yapıldığı üzerine düşünmekte ve insan bedenselliğine ilişkin madde imgelemine su üzerinden gerçekleştirmektedir. Kuramcıya göre dünyadaki sular ile çoğu sudan oluşan bedenlerimiz; içilen su, atılan ter, vücudun delikleri ile dünyadaki öfkeli sular doğrudan ilişkilidir. Neimanis (2017) su üzerine tartışarak betimlediği maddi bütünlük içinde, ayrık bedenselliği bir kurulum miti olarak nitelendirmektedir. Kuramcıya göre beden ayrık ve bu nedenle kuru değil, aksine maddi olarak bağlı ve hatta sudan oluşmaktadır. Böylece Haraway'ın (1991) siborgu, Braidotti'nin (2011) göçebe özneleri, Neimanis'in (2017) sudan bedenleri, kapsayıcı bir kavramsal kişilik olarak insan sonrası öznellik gibi figürasyonlar maddi bağları içerden düşünerek, başka "bizler" icat ve inşa ederek, merkezi konumları istikrarsızlaştıran ilişkileri görebilmeyi ve üretebilmeyi sağlamaktadır. Öte yandan birliktelik imgelemleri olan "biz" figürasyonları, Braidotti'ye (2017) göre verili değildir, inşa olmaları gerekmektedir.

"Biz" figürasyonları insanın inşa edilmiş ayrıklığını maddi ağlar içerisinde göstererek ve tartışarak dünyadaki bağların bakımını yapan kuramsal pratikler olmaktadır. Bakım ile ilişkili geniş tartışmalar içerisinde Fisher ve Tronto (1991, 40) bakımın "içinde olabildiğince iyi yaşayabilmemiz için dünyamızı sürdürmek ve onarmak üzere yaptığımız her şeyi içeren bir tür etkinliği" olarak görülmesini önermektedir. Kuramcılara göre bu dünya bedenlerimizi, kendimizi ve çevremizi içerir ve bunların hepsi karmaşık, yaşamın sürdüğü bir ağ içinde birbiriyle örülmeye çalışır. Bakım bu ağların iyi örülmesi ve onarılması olarak görülmektedir. Puig de la Bellacasa'ya (2017) göre Fisher ve Tronto'nun çizdiği çerçevenin içinde okunabilecek olan insandan-fazla oluş, insan-dışını da kapsayacak şekilde

Tartışma Arkaplanı		
<p><i>Problem Alanı:</i> mimarlık kuramında mimarinin anlam ve inşasına ilişkin betimlemeler</p> <p><i>Ontolojik Zemin:</i> yeni maddecilik</p>	<p><i>Amaç:</i> (<i>genel ve içkin</i>) insan merkezli üretimler nedeniyle dünyanın kopan bağlarına kuramsal bir bakım yapılması (<i>özel ve belirgin</i>) mimari inşa eden bir pratik olan yürümenin insanmerkezcilik sonrası perspektife yaklaştırılması (<i>özel ve içkin</i>) yürüme patikasından başlayarak mimarlık alanında insandan-fazla görme biçimlerinin inşası</p>	<p><i>Konu:</i> mimarinin insanmerkezcilik sonrası anlamının tartışılması, birlikte-yürüme figürasyonu ile mimari bir pratik olan yürümeye yakından bakılması</p>
<p><i>Yöntem: Çapraz Okuma</i></p>		
<p><i>Yöntem: Karşılaştırmalı Okuma</i></p>		
<p><i>Yöntem: Betimleme ve Figürleştirme</i></p>		
<p><i>Açıklama ve Tartışma Değerlendirmesi</i></p>		

Tablo 1. Tartışma arka planı.

bir bakım pratiğini ve bakımın yaşamsallığını göstermektedir. Bakım tartışmalı nitelikleriyle insanlar arası bir pratik olmasının yanı sıra, sadece insana özgü bir etkinlik olmayarak ve insan-dışı pratikleri de kapsayarak ilgi alanını genişletmektedir. Genişleyen anlamlarıyla çevreye yayılmış sürekli, maddesel, etkileşimli yapıcı bir teması talep etmektedir. Böyle bir pozisyondan hareket etmek temas nitelikleri ve niyetlerinin tartışılmasını gerekli kılmaktadır.

Yeni maddecilik ontolojik zemininden yola çıkarak mimarlık kuramı alanında üretilen bu makalenin içkin amacı; insan merkezli üretimlerin kopardığı bağlara kuramsal bir bakım yapmaktır. İnsanmerkezcilik sonrası yaklaşımın getirdiği geniş perspektiften mimarlık kuramına bakılması ve mimarlık kuramındaki yürüme- mimari ilişkisinin insanmerkezcilik sonrası yaklaşıma doğru genişleten bir izlek oluşturulması ise makalenin belirgin amacını oluşturmaktadır (Tablo 1). Bu yolla gerçekleşen genişleme kuramsal bir bakım olarak değerlendirilmektedir.

Yürüme eylemi insanmerkezcilik sonrası tartışmaları içerisinde metodolojik bir olgu olarak değerlendirilmektedir. Mimarlık kuramında yürümenin mimari inşa eden bir pratik olarak ele alındığı izlenmektedir. Öte yandan mimarlık kuramı yürümenin insanmerkezcilik sonrası bir olgu olarak değerlendirildiği tartışmaları içermemektedir. Bu bağlamda makalede tartışma odağına yürüme patikası alınarak, patika biz orada olmasak da etkileşim halindeki maddi oluşların içinden geçen ve insandan-fazla bağlar kuran mimari bir durum olarak belirginleştirilmektedir. Böylece insanmerkezcilik sonrası perspektifin yürüme tartışması ile mimari inşa eden bir pratik olarak yürüme eylemi birlikte değerlendirilmektedir. Bu bağlamda makalenin birbirinin detayını oluşturan iki ana tartışması vardır. İlk tartışma mimarinin ne olduğu sorusu üzerinden yürütülmekte, madde ve anlam kavramlarına odaklanarak mimarinin inşası ve bu insanın ardındaki maddiliğin ele alınmasından oluşmaktadır. Bu tartışmada mimarinin insanmerkezcilik sonrası maddi durumu irdelenmektedir. Aynı zamanda bu tartışma sayesinde oluşan genişleme makalenin ikinci tartışması olan mimari ve yürüme ilişkisinin detayını oluşturmaktadır. İkinci tartışmada mimari inşa eden bir pratik olan yürüme, insanmerkezcilik sonrası perspektife yaklaştırarak tartışılmaktadır.

Makaledeki ilk tartışma görsel algı ve görme biçiminin madde ve anlam arasındaki konumunu irdelenmektedir (Tablo 2). Bunun için algı, görme biçimi ve inşa bağlamında mimarinin fenomenolojisine yönelinmekte; bir Norberg-Schulz okuması yapılmakta, Norberg-Schulz ile Frascari, Frampton ve Picon çapraz olarak okunmaktadır. Aynı tartışma içerisinde görsel algıyı farklı biçimlerde ele alan Norberg-Schulz ve Gibson'un yaklaşımlarının karşılaştırmalı okuması yapılmaktadır. Tartışma Gibson'un algıya kapsamlı bakışı ile genişlemektedir. İlk tartışmada algı

Tartışma-1: Mimarın Anlamı ve İnşası		Tartışma-1 Anahattı			
düzen olarak mimari	kaosun içinde bırakılan iz, düzen (Careri)	geometrik deneyim sonucu olarak beden kendisiyle ilişkilenen bir düzenin yaratımı (Perez-Gomez)	ilişkilenilen ve ilişkilenen çevre mekânsallık (Unwin)		
madde ve anlam algılayan-özellik yüzeyler ve mimari	özdeşleşme "genius loci" yerin ruhu anlamlandırma (Norberg-Schulz)	dışavurum anlamın maddede bedenlenmesi mimari detaya gömülü anlam (Frascardi)	skenografi ve teknoloji ontolojik inşa (Frampton)	mimarlığın maddiliği: dışavurum isteği + maddenin direnci (Picon)	<p>Norberg-Schulz + (Frascardi + Frampton + Picon) algılayan-özellik insandan maddeye tek yönlü anlamlandırma ve biçimlendirme</p> <p>Norberg-Schulz X Gibson madde, algısal katman ve anlam özdeşleşme X etkileşim</p> <p>anlamın aşırılışması ve çok yönlü olarak anlaşılması tek yönlü biçimlendirme perspektifinin genişleyerek insandan-fazla etkileşimler ve etkilerin izlenmesi</p> <p>mimarının, maddesel bütünlükte sayısız anlam içinde bir anlam seti, algılayan-özelliğin düzen inşası olarak görülebilmesi</p>

Tartışma-2: Nesneden Patikaya Yürüyerek İnşa Olan Mimari		Tartışma-2 Anahattı						
yürümenin insanmerkezcilik sonrası durumu	yürürken çevreyle hizalı, uyumlanmış, ortak hissetme (Breton)	yürürken çevreyi bir ekosistem olarak görebilme, posthümanist yaklaşımla düşünme (Petrescu)	yürürken oluşan ontolojik kayma bağlar, ilişkiselikler, etkileşimler (Calderaro)	yürüyüşlerin kalabalıklığı birlikte-yürüme figürasyonu (Springgay ve Truman)	yürüyerek dikmek yürümenin yeryüzüne birleştirici ve sağaltıcı teması (Solnit)			
yürüme-beden-yer ilişkisi	beden yürütüldüğü kat edilen bir doğa parçası (Solnit)	yal kat ederken zihni kat etmek (Gros)	yürütüldüğü birbirine bağlanan yerler ve anılar (Stephan)					
düzen olarak yürüme patikası yürümenin zaman ve mekânsallığı çizgisel tercüme	kaosun içinden geçen çizgi insani bir düzen yapısı (Careri)	açık mimari mekân kente gömülü hareket halinde olmanın mimarisi (Careri)	mekânsal anlatı (Careri)	zihinde yürütüş okuma, yazma, resim yapma (Ingold)	mekânsallık olarak yürüme çizgisi paylaşım ortamı (Casey ve Davies)	yürüyerek oluşturulan yeryüzünü koruyan örtü, iplikler (Davis)	harita olarak patikayı anlatan Aborjin şarkıları (Chatwin, Solnit, Careri)	
yürüyüş inşaları	nesneye ve özneye bağımlı mimari (Zevi)	çevresel bir durum olarak heykel olarak yol (Carl Andre)	nesneden bağımsız özneye bağımlı heykel patika çizgisi (Richard Long)	Andre X Long nesnesinden bağımsızlaşan çevresel bir durum olarak heykel	nesneden bağımsız özneye bağımlı mimari "intervening" iç içe geçme ve paralıksız peyzaj (Holl)	nesnel gösteren öznenin bağımsız ilişkiler iğne ve dikiş "A Needle Woman" (Kimsooja)	nesnel gösteren öznenin bağımsız peyzaj kamera ve belgesel "Peyzazh" (Sergei Loznitsa)	<p>bir patika çizgisi olarak yürümeyle inşa olan ve nesneden bağımsızlaşan mimari</p> <p>mimari betimleme/ mekânsal anlatı/ patika çizgisine gömülü insanmerkezcilik sonrası etkileşimler</p> <p>yürüme patikasının birlikte-yürüten maddilikleri</p>

Tablo 2. Tartışma-1 ana hattı.

Tablo 3. Tartışma-2 ana hattı.

ve mimari çerçevesiyle başlayarak insanmerkezcilik sonrasına doğru genişleyen madde, anlam ve inşa yaklaşımı ikinci tartışmada için olarak yer almaktadır. İkinci tartışma yürüme patikası etrafında şekillenen ve birbirine bağlanan tartışmalardan oluşmaktadır (Tablo 3). Yürüme patikası mimari bir inşa olarak irdelenirken birbirine bağlanan mimarlık kuramcılarının ifadeleri ve sanatçıların işleri çapraz ve karşılaştırmalı olarak okunmaktadır. Aynı zamanda bu kısmın yöntemini sanatçı işlerinin betimlenmesi ve birbirini açmak üzere figürleşmeleri oluşturmaktadır. Patika bir çizgisel olgu olmaktan, iplik olmaya, mekânsallaşmaya; insandışı toplanma ve etkileşimler süregiderken insandan-fazla bir karışım olmaya doğru genişlemektedir. Bu okuma sayesinde patikanın inşasında var olan öznel, patikanın içindeki insanmerkezcilik sonrası bir fail olarak okunmaya başlanmaktadır. Yürüyerek inşa olan mimariyi insanmerkezcilik sonrası çok failli bir hattan görebilmek üzere Springgay ve Truman'ın (2018) İnsandan-Fazla Bir Dünyada Yürüme Metodolojileri (*Walking Methodologies in a More-Than-Human World*) başlıklı kitabında belirttiği birlikte-yürüme düşüncesi bir "biz" figürasyonu olarak işletilmektedir. İki tartışmanın ardından değerlendirme ve sonuç kısmında tartışmaları ve makalenin arka planını buluşturmak üzere yürümenin dokusu

konu edilerek insanmerkezcilik sonrası mimari bir inşanın olanakları irdelenmektedir.

MİMARİNİN ANLAMI VE İNŞASI

Mimarlık insanın dünyadaki var oluşu nedeniyle çevresini algılaması, anlamlandırması, isimlendirmesi yoluyla dünyaya yerleşmesi ve bu dünyada yaşamasını sağlayan ilişkilerdir. Dünya, isimlendirilmeden önce “kesintisiz ve bölünmemiş bir yığındır” (Moran, 2003, 189). Careri’ye göre (2007), insan için el değmemiş doğa, kaosu ifade etmektedir. Kaosun içinde insanın bıraktığı iz kendisi için düzen oluşturmakta; insan bedensel olarak eşleşebildiği düzenleri izleriyle üretmektedir. Perez-Gomez (1998) bedeninin dünya ile olan ilişkisini kendi yapısına bağlı olarak kurması nedeniyle, deneyimlerin (yere referans vererek) geo-metrik olduğunu ifade etmektedir. Kuramcıya göre geometrik deneyimler yerle beden arasındaki eşleşmelerdir ve yere bağlı anlamların oluşmasında aracı olarak çalışırlar. Bu nedenle deneyim, yani yer ile ilişkilerin kurulması, tanıdık ve anlamlı çevreler üretmektedir. Geometrik deneyim bedeninin kendisiyle titreşen bir düzen yaratımı olarak mimari tasarım isteğini uyandırmaktadır (Perez-Gomez, 1998). Böylece mimarlık algılama veya deneyimleme yoluyla biçimlendirme olarak, insanın; kaosu, doğayı, kesintisiz maddiliği veya bölünmemiş yığını tanıdık hale getirerek onun içine kendi düzeninde yerleşmesi olmaktadır.

İnsan için yerleşilen yer bir yürüyüş rotası, bir ağacın gölgesi veya bir ev olabilir. Sabit veya değişken, inşa edilmiş veya edilmemiş, dünya üzerinde tanışılan ve yakınlık kurulan herhangi bir yerde mimari ilişkiler oluşmaktadır. Unwin (2014) bir ağacın altında oturup gölgesinde uzanan çocukları betimleyerek, onların bu yer seçimini mimari bir karar olarak nitelendirmiştir. Çocukların uzandıkları zemin, dayandıkları ağaç gövdesi, birbirlerine olan yakınlıklarının; yüzeyler, konumlar ve mesafelerin birbiriyle çalışmasıyla buldukları yer yayılmış bir mekânsallık özellikleri göstermektedir. Bu mekânsallık çerçevesinde çeşitli niteliklerdeki yüzeyler seçilmekte ve onlara temas edilmektedir. Unwin’e (2014) göre bu seçimler ve temaslar sonucunda mimari yaşamın bir ürünü, yaşayışla inşa olan mekânsallıklar olmaktadır. İnsanın gördüğü, deneyimlediği, etkilediği ve etkilendiği tüm yüzeyler, yani tüm çevresi mimari ilişkiler oluşturmaktadır.

Mimari tasarım, dünyaya nasıl yerleşildiğini betimlemektedir. Norberg-Schulz’a (1984) göre dünyaya yerleşme ve düzenleme isteğinin ilk adımı özdeşleşmedir. İnsan dünyaya yerleşirken öncelikle çevresiyle yakınlık kurmakta, çevrede kendi bedensel izlerini, hareketlerinin ilişkilenebileceği yüzeyleri aramakta, bedeni ile gördükleri ve temas ettiklerini algısal olarak eşleştirmektedir. Kuramcıya göre insanın bedensel olarak ilişkilenebildiği ve aşına olduğu bir çevrede yaşama ihtiyacına karşılık, özdeşleşme sayesinde dünya üzerindeki herhangi bir konum bir yere dönüşmektedir. Çevre bu şekilde anlamlı hale gelmektedir. Çünkü ona göre dünya üzerinde herhangi bir konum, onunla ilişki kurulmadığı sürece henüz yer olmamış, evcilleşmemiş ve anlamı görünür olmamıştır. Bedensel ilişkilene olarak özdeşleşme sayesinde çevre, bedenle içten bağlı hale gelmekte, bedeninin yapısı ve hareket olanakları ile eşleştirilmesi sonucunda ölçülebilir olmaktadır. Özdeşleşme her adımda ve harekette gerçekleşmekte ve sonuçta deneyimler yeryüzü ile hizalanmış bir bedensellikle oluşmaktadır.

Norberg-Schulz'a (1984) göre özdeşleşme sayesinde yerde bulunan anlamların örtüsü kalkmaktadır. Kuramcı için temel bir kavram olan *genius loci* (yerin ruhu) bir yerin ne olduğu ve ne olmak istediğidir. Yerde anlamlar örtülü olarak bulunmakta ve bedensel ilişkilene sayesinde örtü kalkarak ortaya insan ile ilişkili ve insan için anlamlı bir çevre çıkmaktadır. Kuramcıya göre özdeşleşme bir görselleştirme sürecidir. Özdeşleşme sonucunda patikalar, yollar, basamaklar, basılabilir yatay yüzeyler gibi biçimlenmeler, insani izler veya bedensel olarak eşleşilen yüzeyler olarak görülebilmektedir. Görmek anlamlandırmayı beraberinde getirmektedir. Yerdeki gömülü anlamın açığa çıkarılması ve anlamlı çevrelerin oluşarak dünyaya yerleşilmesi için görselleştirmeyi; çevresel karakterin yoğunlaştırılması, yerde eksik olanın tamamlanması ve bu sürecin kültürel bir nesneye tercüme edilerek maddileştirilmesi izlemektedir (Norberg-Schulz, 1984). Kuramcı belirttiği bu adımlarla, özdeşleşerek yoğunlaştırma ve mimari üretimle açıklamayı birbirine sıkı sıkı bağlamaktadır. Yerde eksik olanın maddileşerek kültürel nesneye tercüme edilmesi, mimari-maddi biçimlendirme ile karşılık bulmaktadır. Bu durumda kültürel nesne insan eliyle yapılan bir mimarlık ürünü olmaktadır. Bu ifadelerle göre insan biçimlendirici bir kuvvet olarak kendi görme biçimine bağlı nesnelere üretmekte, doğaya temas ederek doğal kuvvetleri evcilleştirmektedir. Bu süreçte doğa ile kültürün karşı karşıya geldiği görülmektedir. İnsanın düzenleme isteği ve düzenleyici bakışı kültürün doğaya temasını yaratarak bir ilişki kurma hali olmaktadır. Bu yaklaşım değerlendirildiğinde kültürün insana ait bir katman, insan üretimi şeyler ve insan algısının inşaları olarak ele alındığı anlaşılmaktadır.

Frascari (1984), görselleştirmenin maddileştirilmesi yaklaşımını incelterek, mimari detayları, insanın kendisini dışa vurma isteğinin yoğunlaştığı ve anlamların gömülü olduğu mimari üretim birimleri olarak tanımlamıştır. Kuramcıya göre görme ve yapma biçimi, ilişkisel ve anlama bağlı inşa eylemi detaylarda gizlidir. Detay, anlamın maddede bedenlenmesi olup, maddeye temas, bir dışa vurma ve yansıtma süreci olarak gerçekleşmektedir. Aynı eksende Frampton'a (1995) göre, mimari inşa sürecinde skenografi ve teknoloji bir araya gelmektedir. Her iki kuramcının betimlemeleri içinde detay, insanın ontolojik inşasını, özdeşleşmenin yansıtılmasıyla gerçekleşen tek yönlü teması belirginleştirmektedir. Picon (2018) tüm mimari üretimleri maddilik rejimleri olarak tartışmakta, mimariyi, insanın kendini dışavurma isteği ile maddenin direnci arasında konumlandırmaktadır. Kuramcı, mimarlık alanında Vitruvius'tan bugüne oluşturduğu izlekte, mimari üretim pratikleri içinde maddenin cansız olarak görüldüğünü ve insanın kendisini maddeye yansıtarken aynı zamanda ona can verdiğini ifade etmektedir. Öte yandan bu durum, etkin olanın belirleyici olduğu tek yönlü bir ilişki, anlamlandırma ve inşa eylemine işaret etmektedir. Bu bağlamda Norberg-Schulz'un (1984) kültür-doğa ikiliği değerlendirildiğinde, kuramcının bu ikiliği yerleşmeyi betimlemek üzere araştırdığı görülmektedir. Kuramcının anlatısında mimari üretim, temas eden ve edilen, bakan ve ilişki kurulan, deneyimleyen ve anlaşılan, yan yana gelen insan ile çevresi arasında gerçekleşmektedir. Belirli bir görme biçiminin yarattığı bu inşa, insan merkezli bir uygulama olmaktadır. Norberg-Schulz'un yaklaşımıyla, yerde saklı duran sadece bir anlam vardır ve bir yerin ruhunu oluşturan bu anlam insan içindir. Orada duran anlam, insanın özdeşleşmesini beklemektedir. Anlamın açığa çıkarılarak kültürel bir nesneye tercümesi, tek yönlü biçimlendirici bir kuvvetin dışavurumu olmaktadır. Bu

bağlamda kültürel nesne ve mimari yüzeyler öznenin algılamasına bağlı birer inşa olarak ortaya çıkmaktadır.

Mimarlık kuramcısı Norberg-Schulz ile aynı dönemde görsel algıyı tartışan psikolog Gibson'un (1986) kurduğu çerçeve ile insanın çevreyle ilişkilene ve çevreyi anlamlandırma yaklaşımını genişlettiği izlenmektedir. Gibson (1986) *The Ecological Approach to Visual Perception* (Görsel Algıya Ekolojik Yaklaşım) başlıklı kitabında çevrede yalnızca aracı, madde ve yüzeylerin bulunduğunu ifade etmektedir. Kuramcı kitabında sadece insan türüne odaklanmamakta ve tüm karasal canlılar için algılamayı sağlayan aracının hava (bazen de su) olduğunu, yüzeylerin ise madde ve aracının kesişimiyle oluşarak, maddelerin yüzeyler olarak görüldüğünü belirtmektedir. Bu yaklaşımla, yüzeylerin algısal birer katman olduğu anlaşılabilir ve hem yüzeyin kendisi hem de yüzeyin ardı esasen madde olmaktadır. Bu nedenle düzen yaratımı olarak mimarlık, algısal bir katman olan yüzeylerle ilgilenirken; mimarinin bir yüzey düzenleme ve yüzeyi bedensel olarak ilişkilenebilir bir düzende görme pratiği olduğu anlaşılmaktadır. Yüzeyin kendisinin ve ardının madde olmasına bağlı olarak mimari, yüzeyin kendisi ve derinliğindeki maddeler-arası bir olay olmaktadır. Dünyanın maddesindeki sayısız biçimlenme düşünüldüğünde mimari, maddiliğin içerisinde insan için anlamlı olan, öte yandan başka canlı ve cansızlar için farklı anlamlanabilecek bir ilişkiler seti oluşturmaktadır.

Norberg-Schulz (1984) için çevrenin insana bağlı anlamları içermesi, insan merkezli bir mimari tasvirini beraberinde getirirken, Gibson (1986) tüm yüzeylerin birbiri için anlamlı olduğunu ifade etmektedir. Tüm yüzeylerin birbiri için anlamlı oluşu, insana bağlı olmayan anlamların da var olduğunu ve birçok farklı ilişki türünün olabileceğini göstermektedir. Bu bağlamda mimari, tüm bu ilişkiler içerisinde, sadece bir ilişkilene türü olmaktadır. Kendini dışı vurma, düzen kurma ve dünyaya yerleşmenin yarattığı tekil anlamlara karşın Gibson (1986) Sağlayıcılık Kuramı (*The Theory of Affordances*) ile bu tek yönlülüğü yeniden düşünmeye ve düşüncede bir genişlemeye çağırılmaktadır. Kuramcının betimlemesinde çevre, algılamaya bağlı bir unsur ve algısal bir üretimdir. Çevrede sadece yüzeylerin görünür olduğu, maddenin aracı ile kesişerek yüzeyleri oluşturduğu betimlemesi bağlamında, birbirine karışmış veya yan yana olan madde, yüzey düzenleri olarak görülmektedir. Öte yandan Gibson'a (1986) göre canlı ve cansız tüm varlıklar yüzey düzenleridir ve tüm yüzeyler birbiri için sağlayıcı olmaktadır. Bu durumda yüzeyler birbirleri için sayısız olanak oluşturmaktadır. Kuramcıya göre yüzeyler arasında gerçekleşen tüm ilişkiler, bu yüzeylerden birisi insan olsun ya da olmasın anlamlıdır. Kendiliğinden anlama sahip yüzeyler arasında kurulan ilişkilere bağlı olarak, anlamlar değişmekte, o ana özgü anlamlar oluşmakta ve çoğalmaktadır.

Norberg-Schulz (1984) tartışmasını belirgin bir ayrıklık ve karşı karşıya gelme durumu üzerine kurmaktadır. Birbirleriyle karşılıklı duran insan ve doğa arasındaki iç içe geçmenin yapısından bahsetmekte, ancak bunu tam da iç içe geçme ilişkisini yaratan doğa-kültür ikiliğinin içinden yapmaktadır. Gibson'un sağlayıcılık yaklaşımı ve yüzey betimlemelerinde ise insan merkezli bir bakış ve doğa-kültür ikiliği yer almamakta, aksine ilişki ve anlamların çokluğu vurgulanmaktadır. Görülen her şeyin yüzey ve yüzeylerin esas olarak madde oluşu ile algılamının içindeki maddilik belirginleşmektedir. Böylece Gibson merkezi bir bakışın tekil anlam üretimlerinin ötesine geçerek bakış açılarını çoğaltmakta ve anlamları aşırılaştırmaktadır. Gibson'un sağlayıcılık betimlemesi, her ne

kadar insanın merkezi olduğu veya olmadığı tüm yüzeyler arasındaki ilişkisellikleri kapsasa da kuramcı bunu maddesel bir bütünlük içerisinde düşünerek yapmaktadır. Öte yandan algılamaya bağlı kurduğu ilişkisellik tek bir maddesel bütünlük içinden düşünüldüğünde, algılama özneye bağlı değişen bir anlam katmanı olmakta, bununla birlikte topolojik ilişkiler belirginleşmektedir. Gibson'un çizdiği çerçeve içinden; algısal bir katman olarak ortaya koyduğu yüzeyler üzerinden bakıldığında Norberg-Schulz'un algılayan, ancak tekil anlamlar üreten özneliği aşırılaşmaktadır. İnsana bağlı oluşan anlamlar, sayısız anlam içerisinde, bir anlam seti olarak görülebilmektedir. Yüzeyler arasında ilişkiler oluşurken, yüzeyin ardındaki maddesel ilişkilenenin görünmeyen boyutlarda içerden ve etkileşim halinde olduğu görülmektedir. Bu bağlamda mimari, maddesel etkileşim içerisinde bir anlam üretme ve bu üretim sayesinde inşa etme durumu olmaktadır.

NESNEDEN PATİKAYA YÜRÜYEREK İNŞA OLAN MİMARİ

Yürüyüş eylemi, insanların dünyadaki ilişkileri içinde, çok tanıdık ve gündelik olan hareketlerinden bir tanesidir. Yeryüzünde, farklı seviyelerde ve değişen zeminlere temas halinde, dünyanın tüm maddesi gibi insanın madde-bedenin hareketiyle gerçekleşmektedir. Bir yürüyen mimar olan Careri'ye (2007) göre yürüyüş, maddi biçimlendirme öncesinde, insanlığın çevreye şekil verdiği tek sembolik mimaridir. Yürürken yeryüzünde kalıcı bir iz bırakmadan hareket edilmekte ve dünyaya yerleşilmektedir. Careri (2007) yürürken kurulan bu patikayı mimari bir arketip olarak nitelendirmektedir. Kuramcı henüz yeni tanışılan çevrenin kaos olarak görüldüğünü ve yürünmüş bir patikanın kaosun içinden geçen insani bir düzen olarak anlaşıldığını ifade etmektedir. Dünya yüründükçe deneyimlenmekte ve patikalar oluştuğunda tanıdık ve anlamlı hale gelmektedir. Öte yandan tüm karasal yeryüzü sonsuz ve planlanamaz patika olasılıkları taşımaktadır.

Yürüyüşlerde yürüyeni çevreleyen çeşitli mesafelerdeki manzaralarla, görünen yüzeylerle, insanlarla, başka canlılarla sürekli yakınlıklar kurarak yer değiştirilmektedir. Breton'a (2000) göre yürüyüşler insanda anlamlandırma, dünya yapısı içinde yerini bulma, başkalarıyla olan bağını sorgulama kaygısı uyandırmaktadır. Yürürken kurulan yakın bağlar, bağ kurulanlarla hizalı, uyumlanmış ve ortak hissettirmektedir. Kuramcı bu hissi patikaların, toprağın, deniz kenarlarının, kayalıkların, bedenin yaşam ürpertisiyle aynı seviyede oluşu olarak betimlemektedir. Her adım sürekli hizalanmanın değişkenleriyle yüklenmektedir. Adım attıkça bir yürüyüş patikası kurulmakta, ilişkilenen çeşitli canlılık birimleri, farklı hızlardaki maddilikler bu patikada bir araya gelmektedir. Yürüyen kişinin içine batmış olduğu maddilikle bedeninin içinden dışına ve dışından içine doğru esneyen, büzülen, kopan ve tekrar birleşen bağlar oluşmaktadır. Petrescu'ya (2015) göre yürüyüşler çevreyi bir ekosistem olarak görmek, başka canlı ve cansız varlıklarla karşılaşmak ve posthümanist bir yaklaşımla düşünebilmek için yollar açmaktadır. Her adımda bağların, ilişkiselliklerin ve etkileşimlerin oluşumuyla yürüme eylemi yürüyen kişide bir ontolojik kayma yaratmaktadır (Calderaro, 2018). Yürüyen kişinin her adımdaki topolojik varlığı, merkezi bir figür ve inşacı bir öznellik olmasından farklı betimlenmektedir. Yürüyüş sırasında, yeryüzüyle birlikte gerçekleşen bu ilişki süresince, hareket eden sadece yürüyen kişi olmamaktadır; yürüyenin yakınından geçtiği ve temas ettiği her şey hâlihazırda hareket halindedir. Bu nedenle yürüyen kişi yalnız

değildir; yakınındaki ve temas ettiği her şey ile birlikte. Yürüyüşler hep kalabalık ve canlıdır. Springgay ve Truman (2018) yürüyüşleri insanmerkezcilik sonrası bir dünyada birlikte-yürüme (*walking-with*) pratikleri olarak nitelendirmektedir. Kişi yalnız yürüse de birlikte-yürümektedir: Birlikte yürümek bedenselliğin ortağı olduğu tüm madde etkileşimleriyle hareket etmektedir.

Kişi bir rotada hareket ettikçe aynı zamanda bedeninde içerden yol almakta; yerin nitelikleri bedenine, kaslarına, düşüncesindeki düğümlere yerleşmekte ve öngörülemeyen adımlarda bazen bu düğümler çözülmektedir. Solnit'e (2000) göre beden de bir doğa parçası gibi yürüdükçe kat edilmektedir. Gros'a göre insan bazı düşüncelerle "düzlüklerin altı bin adım yukarısında" karşılaşmaktadır (2009, 27). Stephan'a (1902) göre yürüyüşler, anıları birbirine bağlayan iplikler gibidir ve bu iplikler üzerinde her anın yeryüzünde karşılığı olan bir yeri bulunmaktadır. Beden ve çevre yürüyüşün ince bağında harmanlanmaktadır. Yer değiştirdikçe yeniden yapılanan bu içli dışlı bağlılık sayesinde yürüyen beden ve yürünen yer arasında yakın ve yoğun bir ilişki oluşmaktadır.

Solnit *Yol Aşkısı: Yürümenin Tarihi* başlıklı kitabında yürüme hızını ve bu hızda kurulan yakın ve yoğun ilişkileri düşünerek yürüyüşleri birer dikişe benzetmiştir: "Her yürüyüş uzamda bir ipliğin kumaşta yol alması gibi yol alır; uzamı kesintisiz bir deneyim olacak şekilde dikerek. Hava ulaşımının, hatta araba ve trenlerin zamanı ve uzamı kesip biçmesinden ne denli farklıdır bu!" (2000, 16). Bu betimleme deneyimin sürekliliğine vurgu yaparken aynı zamanda dikiş ile kurulan ilişkiye bağlı olarak zamanı ve uzamı maddi birer olgu gibi göstermektedir. Yürüyüş, geçtiği yere temas halinde, beden ölçeğinde süreklilik sağlarken, yürüyüş hızından yüksek hızların yarattığı süreksizlikle madde kesilip biçilmektedir. Yazarın bu betimlemesine göre yürüme eylemi kesip biçmenin tersine çalışmaktadır. Dünyanın maddesinin biçimlendirilmesinde iki farklı tavır olduğu hissedilmektedir. Zamansal olduğu için çizgisel olarak görülen yürüyüşün, Solnit'in dikiş ile ilişkilendirmesi sayesinde sağaltıcı ve birleştirici temas niteliği ortaya çıkmaktadır.

Careri'ye (2007) göre yürürken inşa olan patika hem mekânı geçen çizgi olarak mimari bir nesne hem de anlatsal özellikleri itibarıyla mekânsal bir hikâyeye olmaktadır. Patikanın bir çizgi olarak düşünülmesi yürümek, yazmak, okumak, dikmek gibi zamansallık ve farklı ortamlarda yol alma ile ilişkili diğer çizgisel eylemler arasında bir tercüme alanı yaratmaktadır. Ingold (2007) çizgileri; ipler, izler, kesik, çatlak ve kırışıklıklar, hayali çizgiler ve hiçbir sınıflandırmaya uymayan çizgiler olarak sınıflandırmıştır. Ingold'un sınıflandırması geometrik bir tercüme olan çizginin maddi karşılıklarını oluşturmaktadır. Bu bağlamda örneğin Ingold'un (2010) kendisi okuma, yazma, resim yapmayı birlikte düşünerek bu eylemleri zihinde yürüyüş yapmanın formları olarak ortaya koymaktadır. Casey ve Davies (2015) yürüme çizgisini bir mekânsallık olarak ele alarak bu çizgiyi olayların ortaya çıktığı, deneyimin olduğu ve paylaşımın gerçekleştiği bir ortam olarak tartışmaktadırlar. Davis'in (2009) aktardığı üzere Sierra Nevada yerlileri yaptıkları yürüyüşleri yeryüzüne koruyucu bir örtü serme imgelemiyi iplikler olarak isimlendirmektedir. Chatwin'in (1988) Aborjin şarkılarını bir yürüyüş rotasının haritası ve patika anlatısı olarak ele aldığı kitabı hem Careri hem de Solnit tarafından referans gösterilmektedir. Şarkı daha önce başkaları tarafından yürünen rotada yürüyüş boyunca gerçekleşen karşılaşmaları içermekte ve şarkı diğer yürüyecek olanlara

çevreyi aktarmaktadır. Şarkı, yürüyen kişiye rehberlik etmekte, bir harita gibi gelip geçilen yerin tüm niteliklerini içermekte ve şarkı bittiğinde rota da tamamlanmaktadır (Careri, 2007; Solnit, 2005). Yeryüzündeki yürünmüş ve henüz hiç yürünmemiş sonsuz patika içerisinden sadece birini aktaran bu şarkılar birer mimari anlatı olmakta, yüründükçe şarkı yol olarak açılmakta ve mimari inşa olmaktadır. Örnekleri artan bu tartışma ve tercüme yürümeyi zamansal bir durum ve bir anlatı evreni olarak ortaya koymakta, farklı nitelikleri üzerinden düşünülmesini sağlamaktadır. Yürüme patikasının tercüme olduğu çizgide maddilikler gömülü olarak sıralanmakta, birleşmekte ve açılmaktadır.

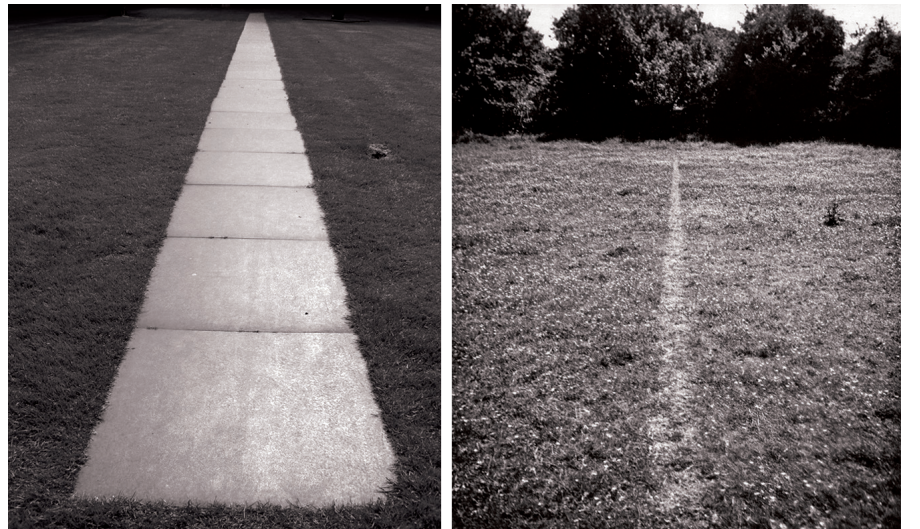
Careri (2007) *Walkscapes* (Yürüyüş Manzaraları) başlıklı kitabında göçebe yürüyüşlerden günümüz kentlerinde gömülü olan hareket halinde olmanın mimarisine kadar farklı nitelikte patikaları irdelediği bir izlek oluşturmuştur. Bu izlekte yürümenin doğayı veya henüz tanışılmamış olan kaosu açık mimari bir mekân olarak icat ettiğini ifade etmektedir. Fiziksel olarak inşa edilmeyen bu mimari sadece yürüyen kişinin var olan çevrenin içinden geçmesiyle inşa olmaktadır.

İnsan ne kadar ölçekleri değişen durağan mimarlık nesnelere üretse de kendisi hep hareket halindedir. Yürünmüş veya henüz yürünmemiş, ancak bir olasılık olarak duran patika bazen mimarlık nesnesine veya farklı ölçeklerdeki yerleşim alanlarına gömülü planlanmış bir katman olmaktadır. Yürüyüşün ve yürüyüş patikasının mimarlık kuramındaki yerine bakıldığında, hareket halindeki bir maddi-bedenin deneyimi ve ilişkiselliklerinin fenomenolojik betimlemelerle izlenebildiği görülmektedir. Hale (2000), Platon ile başlayıp Descartes ile derinleşen özne-nesne ayrımı ve zihnin bedene hükmünden sonra bedenli bir kendiliği tartışan fenomenolojik yaklaşım ile mimarlık arasında ilişki kurulmasıyla birlikte bedenın mimarlık kuramında tekrar konu olduğunu söylemektedir. Bu bağlamda hareket halinde olmanın nitelikleri adeta yeniden keşfedilmektedir. Böylece öncelikle mimarlık nesnelere insan bedeninin ilişkisi, ardından nesnesi-olmayan mimarilerin inşası tartışmalar arasında yer almaktadır.

Zevi (1948) *Saper Vedere L'architettura* (Mimarlığı Görebilmek) başlıklı kitabında mimarının görülebilmesini bir sanat işinin izlenmesine benzetmiş ve mimari deneyimin sanatsal deneyimden farkını karşılaştırarak tartışmıştır. Zevi'nin tartışması mimarının inşa edilmiş bir mimarlık nesnesine bağlı olması üzerine kuruludur. Kuramcıya göre bir heykeli görmek ve deneyimlemek için etrafında dolaşılmasının, her açıdan bakılmasının, ona farklı mesafelerden yaklaşılmasının gerekmesi gibi, mimarının görülebilmesi için etrafında, içinde dolaşılması ve onunla yaşanması gerekmektedir. Çünkü mimari "...farklı zamanlarda ve hareket halinde oluşan görüntülerin art ardılığı, görüş açısının peş peşe yer değiştirmesiyle inşa olan, insanın içine girdiği, yürüdüğü, yaşadığı bir heykel gibidir" (Zevi, 1948, 16). Öte yandan Zevi'ye göre mimariyi görmek iki boyutlu bir resme bakmaktan oldukça farklıdır. Kübist resimlerde zaman katmanının görünür olması, farklı anlara ait görüntülerin yan yana gelmesi gibi, mimariyi görmek zamansallığı içermekte, ancak bedensel olarak doğrudan katılımı da gerektirmektedir. Böyle bir deneyim, zamansal bir olgu olarak, iki ve üç boyutu aşmakta, mimariyi görebilmek için mimarlık nesnesinin içinde ve etrafında hatları çizilmemiş ve üzerinde ne kadar zaman geçirilmesi gerektiği belirlenmemiş bir patika oluşmaktadır. Bu patika belirli bir nesneye bağımlıdır, ancak peş peşe görüntülerle inşa olacak mimarının patikası yapılandırılmamıştır. Zevi'nin

bu betimlemesinde özne ile nesnenin sınırları ve ilişki kurma biçimleri oldukça belirgindir. Bu durumda nesne etkin değildir, onu seyreden ve deneyimleyen bir özne tarafından alınılmaktadır.

Zevi (1948) kitabında mimarının görülebilme biçimini anlatmak için heykelin deneyimlenmesi ile benzerliklerini göstermiştir. Bu betimleme kapsamında heykel de mimarlık nesnesi gibi bir nesne olmakta, heykelin sınırları belirli olduğu için etrafında dolaşılabilir. Öte yandan 1960'larda sanatçıların heykel yaptıkları atölyelerden ayrılıp farklı peyzajlarda yürümeye başladıkları görülmekte, bu dönemde üretilen sanat işleri artık sınırları belirli ve etrafında dolaşarak deneyimlenebilir işler olmamaktadır. Sanatçılar heykellerini peyzajı izleyerek, biçimlendirerek ve isimlendirerek üretmektedir. Böylece heykel sınırları belirgin bir nesne olmaktan bağımsız hale gelmektedir. Örneğin Carl Andre peyzajı geçen maddileşmiş bir yolu heykel olarak nitelendirmiştir (Careri, 2007). Richard Long'un 1967'de *A Line Made by Walking* (Yürüyerek Çizilen Bir Çizgi) isimli çalışmasında çimen yüzeyi üzerinde gidip gelerek oluşturduğu yürüme izi bir heykel olarak nitelendirilmektedir. Örnek verilen iki farklı yöntem heykelin anlamlarını açmaktadır (**Resim 1**). Andre'nin yere bağlı, çevrenin kendisini işin içine katarak geniş bir alana ve bir mesafeye yayılmış olan çalışması tüm ilişkileriyle birlikte heykel olarak üretilmiştir. Bu işte heykelin bir nesnesi vardır. Bu nesne çevreyle birleşmiş kalıcı bir iz şeklindedir ve yerden ayrık kendi başına bir nesne olmamaktadır. Long ise sanatçının maddi bedeninin zemine teması, farklı hız ve görünümlerdeki maddeler arası sürtünmeyle oluşan izi ve hareketi bir heykel olarak sunmuştur. Yürüme ile çizgi çizmek arasındaki tercüme bedenini iz bırakan kalem gibi bir araç ve zeminin bir kağıt gibi düşünülmesini sağlamaktadır. Sanatçının işinde yürüme ve çizgi ilişkisi gidip gelme eylemini içerdiği için yürümenin zamansal niteliğini de belirginleştirmektedir. Aynı zamanda bir süre sonra Long'un bıraktığı iz ortadan kalkacak, heykele dair kalıcı olan şey iz bırakıldıktan sonra çekilen fotoğraf olacaktır. Her iki sanatçının işlerinde de heykel çevresel bir temasla üretilmiştir. Çevreye bir nesne olarak temas edilmekte ve sanatçının müdahalesi sonucunda oluşan iz heykelin anlamını açmaktadır. Öte yandan sanatçının bıraktığı iz çevreyi nesneleştirirken, sanatçı etkindir ve sanatçının bedeni merkezi bir figür olarak varlığını sürdürmektedir.

Resim 1. Solda, 43 Roaring forty (Andre, 1968); sağda, yürüyerek çizilen bir çizgi (Long, 1967).

Careri (2007) heykel sanatındaki bu değişimi, kendi anlatısındaki kaosu geçen patika olarak mimari betimlemesiyle ilişkilendirerek heykelin nesnesinden patikaya doğru açılan bir süreç olarak değerlendirmiştir. Heykelin üretim ve anlamlarındaki genişlemeyi Krauss (1979) *Sculpture in the Expanded Field* (Heykelin Genişletilmiş Sahası) başlıklı yazısında tartışmıştır. Allen'a (1999) göre 1960'lardaki bu pratiklerde heykelin çevresel bir sanat oluşuyla nesnenin kendisinden koparılan ve heykeli oluşturan anlam, hareketli bedenlerin deneyimine bağlı hale getirilmiştir. Sanat işi olmanın anlamı insanın algısında yeniden konumlandırılmıştır. Heykel genişleyen bir alanda algısal bir üretim haline gelmiş ve bir nesne olmanın ötesine geçerek sınırları muğlaklaşmıştır. Böylece Zevi'nin 1948'de mimarinin görülebilmesi için ilişkilendirdiği heykelin nesnesi 1960'lar itibarıyla çevreye yayılmıştır. Yayılan heykelde olduğu gibi mimariyi mimarlık nesnesi olmayanda da görebilmek ve bir patika üzerinden anlamak mümkün hale gelmiştir.

Holl (1998) mimarinin oluşumunu ve yürüyüş patikasının yapısını iç içe geçme (*intertwining*) kavramı ile genişletmiş ve detaylandırmıştır. Kuramcıya göre mimari tasarım bir düşünce-kuvvettir, başka kuvvetlerle çatışır, iç içe geçer ve kavram ile biçim arasındaki bağlantı olur. Strüktür, mekân, renk, malzeme, ışık, gölge mimari dokumayla birbirine dolaşır (Holl, 1998). Holl'un yaklaşımına göre mimari, bir mimarlık nesnesine bağlı olsa bile, algılamının yarattığı deneyimle bütüncül olmayan, çevreye yayılmış ve bu nedenle iç içe geçmiş bir ilişki sayesinde oluşur. Mimari, dünyaya yerleşen ve düzen kuran bir bakışın üretimi olarak, görünmez bir iplik gibi ince bağlarla kurulur. Bu ilişki adım adım ve her adımda değişerek gerçekleşir. Holl'un mimari betimlemesinde görülenler ve temas edilenlerin geçişliliği bir patika anlatısı üzerine kuruludur: Hareket halindeyken üst üste gelen perspektif ağlarının içinden geçilir, seviye değişimleriyle görüntüler açılır-kapanır ve uzak-orta-yakın mesafede art arda gelen görüntüler arasındaki hareketle paralaks denilen sürekli değişen görsel tektonik bir peyzaj inşa olur (Holl, 1998). Paralaks yürüdükçe ve yer değiştirdikçe değişen ve birbirine bağlanan görüntülerle oluşan çevreye işaret etmektedir. Bu rota üzerinde mimari, algı sahibi bir öznenin hareketiyle birbirine bağlanan görüntüler ve görünmez bir iplikle birbirine bağlanarak dolaşıklıkla bir çok katılımcıyla inşa olmaktadır. Zevi'nin anlatısında olduğu gibi, Holl'un anlatısında da mimarinin algılayan bir öznenin inşası olmasına bağlı olarak insan-özne etkin ve belirleyicidir, ancak sınırları belirsizleşmiştir; özne ve nesne iç içe geçmektedir. Öte yandan özne hâlâ merkezidir, çünkü içinde yaşayarak iç içe geçtiği nesneliliği mimari olarak deneyimleyen bir öznellikten bahsedilmektedir.

Sanatçı Kimsooja *A Needle Woman* (Bir İğne Kadın, 1999) isimli video performansında farklı şehirlerde arkası izleyiciye dönük olarak görüntü karesinin ortasında hareket etmeden durmaktadır. Sanatçının bulunduğu şehirlerin değişimi video karelerinde yazan şehir isimlerinden anlaşılabilir, seçilen yerlerin gündelik ve yoğun insan ve nesne akışlarının olduğu yerler olduğu görülmektedir. Şehirler değişse de sanatçının saçı, giysisi, baktığı yön ve görüntü karesindeki konumu değişmemektedir. Bu işinde kendisini bir iğne kadın olarak niteleyen Kimsooja sürekli görünür olmasına rağmen değişmeyen görüntüsüyle birlikte giderek kendisinden ziyade çevresinde olan biteni gösteren bir figür olmaktadır. Bir iğne olarak bulunduğu yerde yabancı olarak durmakta ve çevresini yorumsuz olarak belirginleştirmektedir. Bu video serisinde bir iplik veya kumaş görünmemekte, öte yandan şehirler değiştikçe yerler birbirine

bağlanmaktadır. Sanatçı iğne bedeniyle bir figür olarak dururken değişen yerler birbirine dikilmektedir. Bunun yanı sıra görüntüye girip çıkan insanlar, onların taşıdığı, kullandığı nesnelere, atmosferi oluşturan etraftaki binalar iğnenin etrafında hareket halindeki madde olarak birbirine karışmaktadır. Bu işte iğne nesnel bir pozisyon almakta, bağlantıların oluşması için aracılık etmekte ve iğne bedeniyle sanatçı görünür olduğu ölçüde kaybolmaktadır (Uysal, 2021).

Kimsooja'nın işinde Long'un yürüyerek çizilen çizgisinden farklı olarak işin öznesi olan sanatçı nesneleşmektedir. Long yürüyerek bıraktığı izin görünürlüğünün arka planında işin öznesi olarak varlığını sürdürmektedir. Fotoğrafta görünmeyen sanatçının izi sanat işi olmaktadır. Kimsooja ise tersine video karesinin merkezinde durmakta, ancak onun nesnel varlığı sayesinde gömülü bir patika olarak bir dikiş izlenmektedir. Bu dikiş Holl'un görünmez iç içe geçmiş bir iplik olarak mimari şeklinde betimlediği mimariyi inşa eden öznelikten de farklılaşmaktadır. Holl'a göre bir düşünce-kuvvet olan mimari öznenin algısal inşasını gerektirmektedir. Kimsooja'nın işinde algısal katman adeta ortadan kalkmıştır, biz orada olmasak da birbiriyle etkileşim halindeki şeyler merkezdeki öznenin varlığını bertaraf etmektedir.

Her ne kadar Kimsooja hareket etmeden dursa da sanatçının bu işine gömülü bir patika anlatısı mevcuttur. Değişen şehirler Kimsooja'nın videoda yer almayan anlardaki yer değiştirmesini barındırmakta ve o dururken etrafından gelip geçenlerin hareketi ile genişleyen, daralan ve kaybolan bir delik, geçici bir patika oluşmaktadır. Benzer nitelikteki bir iş Loznitsa'nın (2003) *Peyzazh* (Peyzaj) isimli belgeselidir. Belgeselde bir kameranın hareketi sayesinde açılan ve açıldıkça inşa olan bir peyzaj yer almaktadır. Kamera yanal bir hareketle özellikle bir noktada durmaksızın ve böylece belirli bir görüntüyü belirginleştirmeksizin hızını koruyarak hareket etmektedir. Belgeselin ilerleyen kısımlarında kameranın yanal-doğrusal hareketi bu kez yanal-dairesel hale gelmekte ve bir durakta araç bekleyen insanlar görülmektedir. Kamera özellikle bir kişiye odaklanmamakta ve tekrar tekrar aynı hızda aynı yerden geçtikçe kişiler, aralarındaki olaylar ve sohbetler tanıdık hale gelmektedir. Yanal hareket sayesinde görüntü kesintisiz olmakta, kameranın özellikle göstermeyen sadece gelip geçen varlığı nesnel bir durum olarak peyzajı açmaktadır. Loznitsa'nın yarattığı bu patikada kameranın çekim yaptığı andaki olağan durumlar, biz orada olmasak da birbiriyle ilişki içerisinde olan şeyler bir peyzaj olarak sunulmaktadır. Kimsooja'nın işiyle benzer nitelikte, ancak bu kez nesnel olan ve gösterenin görünür olmadığı bir inşa izlenmektedir (Uysal, 2021).

Careri (2007) patikadan başlayıp nesneye bağlanan ve nesneden ayrılıp patika inşa eden yürüyüş pratiklerine dair izlediği yürüyüş manzaraları (*walkscapes*) başlığı altında tartışmıştır. Yürüyüş manzarası şehir (*cityscape*) veya doğa manzarasının (*landscape*) gösterdiği tekil bir görüntü karesi olmaksızın yer değiştirdikçe görünenin değiştiğine işaret etmektedir. Holl'un (1998) ifade ettiği gibi yürürken paralaks bir peyzaj inşa olmaktadır. Yürüyüş bir bağlayıcı olduğu için manzaranın da biçimini değiştirmektedir. Bu manzara gözün bir anda görebildiği alanın sınırları dışına çıkmakta ve birçok görüntü birbirine bağlanmaktadır. Dolayısıyla yürürken oluşan insana bağlı bir zaman katmanıyla görülenler Loznitsa'nın belgeselinde olduğu gibi, ancak yanal olmayan bir hareketle kesintisiz bir film rulosu, çok uzun silindirik bir fotoğraf gibi açılmaktadır. Bu görüntü bir panoramadaki gibi perspektif bozulmaları birleştirip uzlaştırmaya

çalışmadan, yakın-uzak tüm görüntü geçişleriyle birlikte oluşmaktadır. Bu bağlamda Holl'un betimlemesindeki merkezdeki öznellik esasen mimariyi inşa eden kişiye vurgu yaparken Bir İğne Kadın ile Peyzaj örneklerinde olduğu gibi patika tüm katılımcılarıyla açılmakta, insan öznenin merkezietiy ortadan kalkmaktadır.

Bu izlekte yürüyüş öncelikle mimarlık nesnesinin deneyimlenmesi yoluyla mimariyi inşa etmektedir. Ardından nesne odağından ayrılarak patikaya sapmakta ve giderek nesne olmayan bir ilişkiselliğin betimlenmesine doğru açılmaktadır. Bu betimlemenin içinde çevre ve algılama mimari inşa eden unsurlar olarak yer almaktadır. İzlekte patika oluşurken çevresel olanın zamana bağlı dizilimiyle mimarinin inşa olduğu tartışılmaktadır. Bu dizilim bir mekânsal anlatıyken anlatıya gömülü maddi etkileşimler mimaride örtülü olan insanmerkezcilik sonrası ilişkileri göstermeye başlamaktadır. Bu bağlamda mimari algısal bir yüzey olmakta, yüzeyin ardını gören yaklaşım yürümeye dair başka imgelemleri beraberinde getirmektedir. Yürüyen ve çevresi arasındaki maddi ilişkiler, her adımın değişkenleri ve bunların zamansal olarak birbirine bağlanması, patika üzerine toplanan tüm görüntüler, deneyimler, etkileşimler bir mimari pratik olarak yürüyüşün özelliklerini oluşturmaktadır (Uysal, 2021).

DEĞERLENDİRME: MİMARİNİN ARDINA BİRLİKTE-YÜRÜYEREK GEÇMEK

Mimari, bedensel ilişkilene sonucı çevrenin bir düzende, yüzey düzenleri halinde algılanmasıyla oluşmaktadır. Bu nedenle mimarinin inşası algılayan, ilişkilenen ve deneyimleyen bir öznellik mümkün olmaktadır. Algılayan-özne çevrenin maddesini yüzeyler olarak görmekte ve deneyimlemekte; çevresiyle ilişkilendiği ölçüde eylemde bulunmaktadır. Öte yandan insan bedeni ve çevre ilişkilerinin yanı sıra dünya üzerinde süren insandan-fazla sayısız etki, etkileşim ve biçimlenme söz konusudur. İnsanın eylemselliği ve mimari etkinliğini tarif eden kavram ve olgular diğer tüm insan-dışı süreçlere bağlı olarak kapanmayan bir küme, bir kümelenme oluşturmaktadır. Mimari, bir anlamlandırma süreci olarak düşünüldüğünde, maddesel bütünlükte oluşan ve değişen sayısız anlam içerisinde kümelenmiş bir anlam seti olarak görülebilmektedir. İnsanmerkezcilik sonrası sorgulamalar, algısal bir katman olan ve mimari olarak deneyimlenen yüzey düzenlerinin ardındaki maddeselliği konu etmektedir. Yüzeylerden oluşan mimariyi inşa eden maddeliği tanıyıp tanımlayabilmek; yüzeyin ardına geçme yollarının aramak ve geçiş için yöntemler denemekle mümkün olmaktadır. Yüzeyin ardına dair mevcut ve oluşan deneyimi betimlemek, hem bir derinlik tartışmasını beraberinde getirmekte hem de yüzeyin derinliğinden yüzeye insanmerkezcilik sonrası perspektiften bakabilme olasılıklarını keşfetmek ve inşa etmek için yollar açmaktadır (Tablo 4). Mimari üretim ve söylemin sağaltımı için yüzeyi görme biçimini insanmerkezcilik sonrası düzleme çekmenin bir yolunu, yüzeye batıp çıkmak; algılamanın ötesini ziyaret etmek oluşturmaktadır.

Kimsooja ile yapılan röportajda sanatçı, sanat okulunda öğrenciyken tuval yüzeyi ile yaptığı bir çalışmanın gelecekte işlerinde nasıl bir yöneme dönüştüğünden bahsetmektedir (Bloomberg, 2017). Kimsooja bu çalışmasında bir iğneyi tuvale batırması ve iğnenin yüzeyin ardına geçişiyle tuvalin yüzeyiyle birlikte arkası da sanat işine dahil olmuştur. Sanatçı iğne aracılığıyla yüzeyin ardına temas etmiştir. Bu röportajında Kimsooja iğnenin tuval yüzeyine battığı anda yüzeyin derinliğini keşfettiğini hissettiğini ifade etmektedir. Öte yandan Gibson'un (1986) çevresel

Tartışma Değerlendirmesi ve Sonuç Anahatları								
Değerlendirme: Mimarın Ardına Birlikte-Yürürek Çıkmak	madde ve anlam algılayan-öznel yüzeyler ve düzen olarak mimari	yüzeyin derinliği yüzeyin ardına iğneyle geçiş (Kimsooja)	derinliğin olmayışı yüzeyler ve algılama (Gibson)	düzen olarak yürüme patikası yürüme patikasının nitelikleri	yürüyerek çizgi çizmek çizginin nesnelligi X yürüyerek dikmek dikişin maddiliği	dikmiş ziyaret (Dormor)	yürüyerek dikmek yürümenin yeryüzüne birleştirici ve sağaltıcı teması (Solnit)	yürüyüşlerin kalabalıklığı birlikte-yürüme figürasyonu (Springgay ve Truman)
	mimarının, maddesel bütünlükte sayısız anlam içinde bir anlam seti, algılayan-öznel düzen inşası olarak görülebilmesi	Kimsooja X Gibson algısal katmanın ötesi yüzeyin derinliğindeki/ ardındaki maddilik		yürüyüş çizgisi zaman ve mekânsallık yüzey düzenleri	iğne ile yüzey derinliğine geçiş yüzeyin derinliği/ ardi ve algısal katmanın ötesindeki maddiliğe temas		Kimsooja + Solnit + Dormor + Springgay& Truman topolojik ilişkiler maddenin derinliğine sağaltıcı temas	
Sonuç: Tekrar Yüze Çıkış	düzen olarak yürüme patikası (yürümeyle inşa olan mimari)	iğne ile yüzey derinliğine geçiş (yürüyerek dikmek)	birlikte-yürüme figürasyonu ile yürüme patikasının birlikte-yürüyen maddiliklerinin görülmesi	yürüme patikası kuran topolojik ilişkilerin tanınması (kaosun içinden geçen çizgiye gömülü maddilik)	tekrar yüze çıkış	görme biçiminin sağaltıcı algısal katmandayken maddiliğin tanınması	insandan-fazla bağları görebilenin, görme biçiminin sağaltıcılığının yüze yansımaları olanları?	
	yüzey düzenleri olarak mimari	yüzeyin derinliği ve mimarın ardına geçiş algısal katmanın ötesindeki maddiliğe temas	mimarın ardındaki insandan-fazla çok yönlü bağların görülmesi	bağların kuramsal bakımı (maddesel bütünlükte sayısız anlam içinde bir anlam seti olarak mimari)				

Tablo 4. Tartışma değerlendirme ve sonuç ana hatları.

algı yaklaşımına göre derinlik yanaltıcı bir kavramdır. Kuramcı çevrede derinliğin var olmadığını, deneyimlenen şeyin sadece yüzeyler olduğunu belirtmektedir. Gibson'un ifade ettiği derinliğin olmayışı algılamanın dışında görünür bir maddiliğin olmadığını vurgulamaktadır. Bu yaklaşım çevreyi yassı bir biçimlenme olarak kavranmasını sağlamaktadır. Çevrenin bir canlıya bağlı olarak oluşması nedeniyle sadece yan yana gelen yüzey düzenleri görülebilmektedir. Gibson'un yaklaşımıyla derinlik adeta metafizik bir kavramdır. Derinliğe ilişkin Gibson'un ifadesinden hareketle, Kimsooja'nın iğne ile "Bir İğne Kadın" işi de dâhil kendi sanat pratiğinde algısal katmanın ötesinde gerçekleşenlere temas ettiği görülmektedir. Yüzeyin ardındaki derinliğe ilişkin tartışma bağlamında mimarın ardına geçiş, mesajını sadece tek bir bakış açısından veren anamorfik bir heykel gibi, yüzeyin oluşumunda yüze gömülü maddiliğin açılması biçiminde gerçekleşmektedir. Algısal bir inşa olan mimaride yüzeyi oluşturan maddilik, algısal katmanın hemen ardında yer almaktadır. Yüzeylerin ardındaki maddenin canlı ve bağlı olduğu düşüncesi ise yüze ne görüldüğünü yüzeyin ardıyla birlikte tekrar tartışılmasını gerekli kılmaktadır. Yüzeyin ardına geçiş için iğneden yardım alınması olası yollardan bir tanesidir.

Yürüme patikası/ yürüyerek oluşan çizgi, sayısız yüzeyin tanınması ve tanımlanmasıyla yer değiştirme hareketini barındırmaktadır. Yürüyüş süresince gerçekleşen tüm karşılaşmalar ve bu süreçteki tanımlama ve anlamlandırmalar, Careri'nin (2007) kaos olarak betimlediği maddilik içerisinde düzen kurma eylemi olarak değerlendirilmektedir. İlişki kurulan, seçilen, yer ve yön değişimini sağlayan tüm yüzeylerin yan yana gelmesiyle mimari bir inşa gerçekleşmektedir. Bu nedenle, yürüme patikası çevreye yayılmış bir mimari durum olarak tanımlanabilmektedir. İnsani ölçeklerde tanımlandığında, yer değişiminden dolayı zamansal ve mekânsal niteliklere sahip olduğu izlenmektedir. Yürüyerek oluşan çizgi maddiliğin içinden geçip onu göstermektedir. Yürüyen kişi, tüm bu maddilikle birlikte yürümektedir. Birlikte-yürüme düşüncesi ve yürüyen kişinin, Kimsooja gibi bir iğne beden olduğu imgelemle yüzeyin ardına geçen iğne, zamansal olan ve çizgiler çizen yürüyüşü bir bağ kurucuya dönüştürmektedir. İğne ve iğnenin geçtiği yerde bıraktığı iz, yerleri birbirine bağlayan bir iplik imgesiyle birlikte, yürüme eylemi, Solnit'in (2000) ifade ettiği gibi dikişle ilişkilendirilmektedir. Dikmiş, yürüyerek çizilen bir çizgiden farklı olarak, derinliği, algısal katmanın ötesindeki maddiliği uyandırmakta, maddenin derinliğine temas etmektedir (Uysal ve Pulat

Gökmen, 2020; Uysal, 2021). Yürürken iğnenin kumaşa batıp çıkması ve kumaş yüzeyinin içine temas ederek iplikle birleştirmesi gibi, her adımda yerler arasında gevşek bağlar oluşmakta, bağların esnekliği, ayrılıp birleşebilir olması sayesinde yeni dizilim olanakları sürekli korunmaktadır. Gündelik olarak bağlanmamış şeyler de dikişin imgeleneceğiyle birlikte birbirine bağlanmaktadır.

Bir dikiş gerçekleşmektedir, ancak bu dikiş çok sıkı değildir. Dormor (2018) dikişle kurulan ilişkiyi bir ziyaret olarak nitelendirmektedir. Dikişin failleri birbirine uğramakta, birlikte zaman geçirmekte ve ayrılmaktadır. İğne geçip giderken bu ziyaretin izini iplikle bırakmaktadır (Dormor, 2018). Patika ve patikada birbiriyle ilişkilenen şeyler değişkendir. Yürümenin dikmek olarak düşünülmesiyle, ipe pek çok maddilik takılmakta, yayılmakta, ipte gevşemekte ve çözülmektedir. Yürüyen kişinin kendisi de yürürken çözülmekte, patikaya dolaşmakta ve karışmaktadır. İnsanın insandan-fazla bir bedenlenme ve yürüyüşlerin birer birlikte-yürüme pratiği olması nedeniyle, yürüyüşlerin içerisinde gömülü maddilik tanıdık olan ilişkilerden başka ilişkisellikleri anlatmakta, dünyanın kumaşındaki bağları göstermektedir. Yürüyerek oluşturulan çizgilerin detaylarında bu topolojik ilişkiler yer alırken, ilişkilerin karmaşık yapısı çizginin geometrik tercümesini, zamansallığını ve insan merkezietini aşmaktadır. Çizgisel, ancak maddi olan iplik, kopan bağların bakımı, sağaltımı ve yapımı için gevşek bir ilişkileneceği çağrıştırmaktadır. Dolaşık bir birlikte-yürüme düşüncesi ile yürüyüş, mekânsallaşan sağaltıcı bir pratik olarak imgelenebilmektedir. Öte yandan Solnit'in (2000) ifadesiyle yürüyüşün sağladığı kesintisiz deneyim, yürüyenin dışındaki dünyaya yansıyan ve onu diken bir pratik değildir, deneyimin kendisi yürüyenin dünyayla birlikte var olduğu içsel bir birleşim yaratmaktadır. Bu bağlamda bakım pratiği içerisinde kendiliğın deneyiminin sağaltımı dünyayla ilişkilerin sağaltımı olmaktadır: Bağ içerden başlamaktadır.

Springgay ve Truman (2018) kendi pratiklerinde yürüyüşü düşünmenin bir insanın bireysel yürüyüşünü çapraz geçerek, hareket halindeki birlikteliğın etik ve politik bağlamda görülmesine doğru yol alınmasını sağladığını ifade etmektedir. Bu bağlamda bu makalenin iğnesi olan birlikte-yürüme düşüncesi insanmerkezcilik sonrası insandan-fazla öznellikleri görmek ve tartışmak için kavramsal bir alan oluşturmaktadır. Yürüyen kişi iğnenin kumaşa batıp çıkması gibi, maddesiyle maddeye başka türlü birleşen bir dikişçi, dünyayla ortak bir su kütleceği, atomik bir kümelenme ve her adımın değişen perspektifinin daimi üyesi olarak hareket etmektedir. Hareket her zaman konumlu olmakta, perspektivist ve konumlu bilgileri üretmektedir (Braidotti, 2019; Haraway, 1988). Yer değiştirmenin içindeki birliktelik birlikte-yürüme pratiğini konumlu bilgi üreten bir figürasyon olarak belirginleştirmektedir.

Birlikte-yürüyerek yüzeyin ardına geçmek kavramsal bir içeriden geçişi beraberinde getirmektedir. Bu kavramsallık, dünyayı bir kaynak olarak gören ve kendi özdeşleşmesine bağlı olarak dünyayı tekil anlamlarla isimlendiren insanmerkezciliğın içinden geçiş, muhalif olmadan ve karşıtlık üretmeden kurulu içsel bağları, yani tanıdık ilişkileri çözerek insanmerkezcilik sonrasına doğru yeni bağlar oluşturmaktadır. Yakın ilişkiler inşa ederken, merkezde inşa olan insanın bağlarını gevşetmekte, esnetmekte ve yeniden kurmaktadır. Ayrık olarak üretilen ve deneyimlenen doğa-kültür anlatılarının ziyaret edilip içinden geçip gidilmesi, kurulan yeni bağlarla, canlı-bağlı-dolaşık ilişkileri göstermektedir. Yürümenin inşa ettiğı mimari, hep canlı bir maddenin

içinden geçmektedir. Mimariye gömülü ortak maddenin varyasyonlarının, kuvvet etkileriyle oluşan farkların olumlanması merkezin katılığını istikrarsızlaştırmaktadır.

Ayrıklık imgelem ve uygulamalarının yarattığı maddi kopukluklar küresel salgın gibi, müsilaj gibi olaylarla kendilerini göstererek, hep süregiden, ancak konunun profesyonelleri dışındakiler için görünür olmamış ve tanınmayan ilişki ağlarının açıklıkla anlaşılmasını sağlamıştır. Ne kadar içerden, derinden ve hiçbir şeyi dışarıda bırakmayacak şekilde bağlı olduğumuzu hatırlatmışlardır. Maddi bağların ağları, giderek dünyadaki bağ krizinin haritaları haline gelmektedir. Toprakla, suyla, besinle, giysiyle, hayvanla, bitkiyle dolaylı veya doğrudan kurulan tüm ilişkilerle sayısız temas gerçekleşirken, neyi nasıl görüp nasıl ilişkilendiğimiz, tek insan ölçeğinde gündelik yaşamdan başlayarak bağlamsal ve gezegensel ağlarımızı oluşturmaktadır. Tanıdıklık, bu çerçeve içerisinde; gündelik hareket, eylem ve ilişkileri, bunların yönelimini belirleyen görme ve temas biçimlerini barındırmaktadır. Maddilik, tüm bu ilişki kurma biçimlerinde, tanıdık olanın ardında gömülü olarak var olmaktadır. Materyalist bütünlükte, bağlı olunan bir ve canlı maddede tanışılmış ve tanımlanmış olan şey, ardında hep geniş ağları ve bilinmeyen, tanıklık edilmemiş ilişkileri barındırmaktadır. Bu nedenle materyalist bütünlükte, içerden bağlı oluşun düşünülmesiyle birlikte dünyanın bağlarına bakmak, kendiliğin bağlarıyla ilgilenmek demektir. Kendiliğin bağlarına gösterilen ilgi ise içsellikle birlikte bir ağ içerisinde oluşun, eylemselliğin irdelenmesine, sağaltımına ve bakımına çağırma; bu ilgi tanıdık olana yakından bakışı ve özenli görme, eyleme ve temas etme biçimlerinin araştırılmasını beraberinde getirmektedir. Böylece yeni materyalist yaklaşım, sadece ağların görünür olması ve anlaşılması için çalışmakla kalmamakta, aynı zamanda maddi olarak bağlı oluş ile bir ve canlı maddedeki etkinliğe vurgu yaparak özenli ve dostane ağların inşa edilmesi için kavramsal ve bağlamsal bir pozisyon yaratmaktadır.

SONUÇ: TEKRAR YÜZEYE ÇIKIŞ

Makalede mimarinin anlam ve inşasının maddi bütünlükteki konumu ve oluşumu ile mimari bir inşa ve bir düzen yapısı olan yürüme patikasının maddiliği ve insanmerkezcilik sonrası durumu iki temel tartışmayı oluşturmuştur. Mimarinin inşasında etkin olan insan algısı odağından yola çıkarak madde, özdeşleşme, anlam ve ontolojik inşa betimlemeleri, Gibson'un algıya ilişkin tartışmaları ile birlikte ele alınmış ve insanmerkezcilik sonrası yaklaşıma genişletilmiş bir bakışla yerleşmiştir. Maddenin algılanan halini yüzey olarak düşünmek maddilikle ilişkilenecek için bir yol açmış ve yüzeyin ardına geçiş, maddeye temas etme yollarından birisi olarak değerlendirilmiştir. Yüzeyleri üzerinde çalışılacak algısal katmanlar olarak görmek ve yürüyerek inşa olan mimariye bu gözle bakmak, yürüyüşün tüm katılımcılarının yüzey-madde ilişkisi çerçevesinde düşünülmesini sağlamıştır. Böylece yürüyerek inşa olan mimariyi tartışmak için bir arka plan oluşmuş, madde-yüzey ilişkisi patika tartışmasının detaylarında yer almıştır. Makalede algısal bir durum olarak mimarinin nesneden bağımsız bir olgu olduğuna dair bir izlek oluşturulmuş, sonrasında, nesneden bağımsız mimariyi inşa eden insandan-fazla failer belirginleşmiş ve yürüme patikasının mimari bir düzen oluşundan düzeni kuran maddiliğin tartışılmasına geçilmiştir. Patika çizgisi, yüzeyin ardına geçmeyi düşündüren yürüyerek dikme

ingesi ve yürüyüşlerin kurduğu düzenin içinde birlikte-yürüyenlerin etkinliği sayesinde insanmerkezcilik sonrası zeminde tartışmaya açılmıştır.

Bir inşa olarak yürüyüş patikası kaosu içindeki düzen olmaya devam etmektedir. Mimari hâlâ maddeyle ilişkilene halini, görme ve yapma biçimini yansıtmaktadır. Öte yandan tartışma sonucunda algılayan özne, artık olan maddesiyle inşa ettiği mimarinin dolaşık bileşenlerinden olmaktadır. Bu inşanın içeriğinde, yürüyerek çizilen çizgilerin derinliğinde ve detaylarındaki birlikte-yürüyüşler, birlikte-yürüyenlerin katkıları ile sayısız anlamı bir araya getirmektedir. Özdeşleşmenin tek yönlülüğü ve ürettiği tekil-büyük anlamlar birlikte-yürüme ile çözülmekte, küçük birçok anlam, çok yönlü ancak tek sesli olarak oluşmaktadır. Böylece mimari pek çok küçük anlam içerisinde belirginleştirilmiş bir anlam silsilesi olarak görülebilmektedir.

Tanıdık pratiklerin maddi ayrıklığı barındırması nedeniyle ve bağ kriziyle ilişkilenen kendiliğin bağlarının bakımı çerçevesinde tanıdık olanın irdelenmesi, makalenin genel tartışma konusunu oluşturmuştur. Çok tanıdık ve gündelik bir hareket olan yürüyüşün mimari inşa eden bir pratik oluşuna dair kuramsal tartışmalar arasından geçerek bir izlek oluşturulurken, aynı zamanda birlikte-yürüme figürasyonunun yarattığı maddi bağlılık izleğe içkin olarak eşlik etmiştir. İzleği oluşturmaktaki sağaltıcı niyet, yürümeye yakından bakmanın görünür kıldığı gömülü maddiliğin metne aktarılmasını sağlamıştır.

Dünyadaki bağ krizi içerisinde henüz emekleyen, yönünü ve uygulama olanaklarını bulmaya çalışan mimarinin insanmerkezcilik sonrası zemininde, bu makalenin çerçevelediği, yürüyerek kurulan yakınlığın detaylarında gezinmek, yeni görme biçimlerinin inşası için sayısız yoldan birisi olmaktadır. Yüzeyin içine dalarak ve yüzeyin ardındaki maddilikle birlikte-yürüyerek insanmerkezcilik sonrası mimariyi dünyanın maddesiyle ilişkileri içerisinde görebilmek ve mimari etkinliği bu çerçevede sürdürmek için tekrar yüzeye çıkıp, algısal katmana geri dönerek bu bakışın yüzeye yansıma olanaklarının irdelenmesi önemli görülmektedir. Makale yüzeyin ardına geçerek kuramsal bir bakım yapmayı amaçlamıştır, yüzeye tekrar çıkmamaktadır. Sonuç olarak, maddiliğin deneyimlenmesi ve betimlenmesinden sonra, maddiliğe ilişkin deneyimin eşliğinde; yüzeyin algılanması, özdeşleşme, anlamlandırma, temas etme ve inşa etme sürecinde (maddenin ilk yüzey olarak algılandığı yere dönerek), yüzeye temasta nelerin değişebileceği sorusu oluşmaktadır. Kuramsal bakımı takip eden tekrar yüzeye çıkışta, yüzeye yönelen görme biçimindeki farkın mimari inşa ve yüzey üretimine yansiyarak dostane, duyarlı ve bağlı pratiklerin gelişmesinde yol gösterici olacağı düşünülmektedir. Mimari tasarım isteğini oluşturan beden ile titreşen düzen yaratımında titreşimin çok yönlü görülebilmesi önemsenmektedir. Görme biçiminin sağaltımının bağ kurma niteliklerinde yaratabileceği değişim geleceğe yönelik olarak önemli görülmektedir.

KAYNAKLAR

- ALLEN, S. (1999) *Points+ Lines: Diagrams and Projects for the City*, Princeton Architectural Press, New York.
- BARAD, K. (2007) *Meeting the Universe Halfway: Quantum Physics and the Entanglement of Matter and Meaning*, Duke University Press, Durham.
- BENNETT, J. (2010) *Vibrant Matter: A Political Ecology of Things*, Duke University Press, Durham.

- BLOOMBERG (2017) *Kimsooja explores the notion of being human | brilliant ideas ep. 45*. [<https://www.youtube.com/watch?v=P3Dq9dNmE-I>] Erişim Tarihi (30.05.2023).
- BRAIDOTTI, R. (2011) *Nomadic Subjects: Embodiment and Sexual Difference in Contemporary Feminist Theory*, *Göçebe Özneler: Çağdaş Feminist Kuramda Bedenleşme ve Cinsiyet Farklılığı*, çev. Ö. Karakaş (2017) Kolektif Kitap, İstanbul.
- BRAIDOTTI, R. (2017) 2017 Tanner Lectures on Human Values, Posthuman, All too Human: Memoirs of a Posthumanist, *Tanner Dersleri, İnsan Sonrası, Pek İnsanca: Bir Posthümanistin Anıları ve Emelleri*, çev. B. O. Doğan (2019) *Cogito* (95-96) 53-97.
- BRAIDOTTI, R. (2019) *Posthuman Knowledge*, *İnsan Sonrası Bilgi*, çev. S. Sam, E. Çaç (2019) Kolektif Kitap, İstanbul.
- BRETON, D. L. (2000) *Eloge de la marche, Yürümeye Övgü*, çev. İ. Yerguz (2014) Sel Yayıncılık, İstanbul.
- CALDERARO, B. (2018) *Walking as Ontological Shifter*. [<https://walkingart.interartive.org/2018/12/ontological-shifter-Calderaro>] Erişim Tarihi (09.03.2022).
- CARERI, F. (2007) *Walkscapes: Walking as an Aesthetic Practice*, Gustavo Gili, Barcelona.
- CASEY, S., DAVIES, G. (2015) *Lines of Engagement: Drawing Walking Tracking*, *Journal of Visual Art Practice* 14(1) 72-83.
- CHATWIN, B. (1988) *The Songlines*, Penguin Books, New York.
- DAVIS, W. (2009) *The Wayfinders: Why Ancient Wisdom Matters in the Modern World*, *Yol Bilenler: Kadim Bilgeliliğin Modern Dünyadaki Önemi*, çev. A. Terzi (2015) Kolektif Kitap, İstanbul.
- DORMOR, C. (2018) *The Event of a Stitch: The Seamstress, the Traveler, and the Storyteller*, *TEXTILE* 16(3) 301-10.
- FISHER, B., TRONTO, J. C. (1991) *Toward a Feminist Theory of Care, Circles of Care: Work and Identity in Women's Lives*, der. E. K. Abel, M. K. Nelson, State University of New York Press, New York; 35-62.
- FRAMPTON, K. (1995) *Studies in Tectonic Culture: The Poetics of Construction in Nineteenth and Twentieth Century Architecture*, The MIT Press, Massachusetts.
- FRASCARI, M. (1984) *The Tell-the-Tale Detail, Theorizing a New Agenda for Architecture: An Anthology of Architectural Theory 1965-1995*, der. K. Nesbitt, Princeton Architectural Press, New York; 500-14.
- GAN, E., TSING, A., SWANSON, H., BUBANDT, N. (2017) *Introduction: Haunted Landscapes of the Anthropocene, Arts of Living on a Damaged Planet*, der. A. Tsing, H. Swanson, E. Gan, N. Bubandt, University of Minnesota Press, Minneapolis; 1-14.
- GIBSON, J.J. (1986) *The Ecological Approach to Visual Perception*, Classic Edition (2015) Psychology Press, New York and London.
- GROS, F. (2009) *Marcher, une philosophie, Yürümenin Felsefesi*, çev. A. Ulutaşlı (2017) Kolektif Kitap, İstanbul.
- HALE, J.A. (2000) *Building Ideas: An Introduction to Architectural Theory*, John Wiley& Sons, Chichester.

- HARAWAY, D.J. (1988) Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective, *Feminist Studies* 14(3) 575-599.
- HARAWAY, D.J. (1991) *Simians, Cyborgs and Women: The Reinvention of Nature*, Routledge, New York.
- HOLL, S. (1998) *Intertwining: Selected Projects 1989-1995*, Princeton Architectural Press, New York.
- INGOLD, T. (2007) *Lines: A Brief History*, Routledge, New York.
- INGOLD, T. (2010) Ways of Mind-Walking: Reading, Writing, Painting, *Visual Studies* 25:1 15-23.
- KRAUSS, R. (1979) Sculpture in the Expanded Field, *October* (8) 30-44.
- LOZNITSA, S. (Yönetmen) (2003) Peyzazh [Peyzaj] [Film]. Ma.Ja.De. Filmproduktion; Mitteldeutscher Rundfunk (MDR); ARTE.
- MORAN, B. (2003) *Edebiyat Kuramları ve Eleştirisi*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- MORTON, T. (2012) *The Ecological Thought*, Harvard University Press, Cambridge.
- NEIMANIS, A. (2017) *Bodies of Water: Posthuman Feminist Phenomenology*, Bloomsbury Academic, London and New York.
- NORBERG-SCHULZ, C. (1984) *Genius Loci: Towards a Phenomenology of Architecture*, Rizzoli, New York.
- PEREZ-GOMEZ, A. (1998) Introduction to Architecture and the Crisis of Modern Science, *Architecture Theory Since 1968*, der. K. M. Hays, The MIT Press, New York; 462-475.
- PETRESCU, D. (2015) Architecture of Walking, *Architecture and Movement: The Dynamic Experience of Buildings and Landscapes*, der. P. B. Jones, M. Meagher, Routledge, London and New York; 112-20.
- PICON, A. (2018) La matérialité de l'architecture, *Mimarlığın Maddiliği*, çev. A. Tümertekin (2019) Janus Yayıncılık, İstanbul.
- PUIG DE LA BELLACASA, M. (2017) *Matters of Care: Speculative Ethics in More Than Human Worlds*. University of Minnesota Press, Minneapolis.
- SOLNIT, R. (2000) Wanderlust: History of Walking, *Yol Aşkı: Yürümenin Tarihi*, çev. E. Kıvılcım (2016) Encore Yayınları, İstanbul.
- SOLNIT, R. (2005) A Field Guide to Getting Lost, *Kaybolma Kılavuzu*, çev. G. Gündüç (2015) Encore Yayınları, İstanbul.
- SPRINGGAY, S., TRUMAN, S.E. (2018) *Walking Methodologies in a More-than-Human World: WalkingLab*, Routledge, New York.
- STEPHEN, N. (1902) *Studies of a Biographer: Volume 3*, Cambridge University Press, Cambridge.
- UNWIN, S. (2014) *Analysing Architecture*, Routledge, New York.
- UYSAL, H. I., PULAT GÖKMEN, G. (2020) Tracing Paper as a Site for "Taking the Mind for a Walk", *ITU A|Z* 17(3) 127-139.
- UYSAL, H. I. (2021) *Mimarinin Kıvamu: Dikiş Figürasyonu ve Şehirde Yürüyüş İnşaları Üzerinden Bir Araştırma*, yayınlanmamış Doktora Tezi, Mimarî Tasarım Programı, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

ZEVI, B. (1948) Saper Vedere L'architettura, *Mimarlığı Görebilmek*, çev. A. Tümertekin (2015) Daimon, İstanbul.

Received: 26.07.2022; Final Text: 27.09.2024

Keywords: New materialism; architectural perception; matter-meaning; walking; care.

A POST-ANTHROPOCENTRIC ARCHITECTURAL CONSTRUCTION: WALKING-WITH (3)

The ecological crisis in the world is happening right next to us, and it is not related to a distant concept of nature. Thinking of ecology as the interconnectedness of everything makes the imagery of relationships established from our current position forming a network more distinct: It can be observed that what is in crisis are our connections. New materialism, with the idea that we are part of a network of “one” and “living” matter, creates an ethical-ontological ground where the connections between the visible and us are discussed as belonging to a broad, friendly, and spontaneous plane; it opens up a conceptual and practical space to heal the ruptures and connections in crisis. Along with the expanding field of responsibility created by this ground, what is needed is the construction of ways of seeing, the care, construction, and healing of the connections through reexamining what is seen. One of the problematized ways of seeing is the anthropocentric cultural-nature dichotomy, which conceptually and practically creates the privileged position of culture, that is, human productions, and the secondariness of nature. The perceiving-human, a subject of the cultural-nature dichotomy, identifies with nature, produces meanings, constructs orders through their own experiences, and experiences these orders as architecture.

This article aims to discuss the theorists of matter-meaning approaches that establish the culture-nature dichotomy in architectural theory through cross-reading them and a close examination of the materiality embedded in the experience of the perceiving subject. The specific aim of the article is to examine the material and entangled structure of walking constructions. Walking is considered a practice that constructs architecture in architectural theory; however, it needs to be covered in this literature as a practice that creates close contacts, deep relationships, and more-than-human bonds. This article establishes a path that questions the relations of subjectivity by moving from walking as an architectural construction towards a post-anthropocentric walking-with approach. Within this path, the lived experience of the walking subject hosts the materialities, and the close view of the lived experience unfolds as a space for seeing the material connections and relationality. While discussing the walking path as an architectural construction in this article, the position of walking within the post-anthropocentric approach is also examined with an emphasis on walking-with. As a result of this examination, the change in what is visible and in architectural construction is discussed.

This article brings a critical perspective to the understanding and practice that creates ecological ruptures in the vibrant and entangled material world. Consequently, architecture is discussed as a set of meanings in the material interactions of the world. Within these interactions, walking is considered as a figuration of togetherness that enables the manifestation of relationality.

3. The concept of walking-with is introduced and discussed by Springgay and Truman (2018) in their book *Walking Methodologies in a More-Than-Human World*. The expression “walking-with” in the title refers to this discussion.

İNSANMERKEZCİLİK SONRASI MİMARİ BİR İNŞA: BİRLİKTE-YÜRÜME

Dünyadaki ekolojik kriz yanı başımızda gerçekleşmektedir ve uzaktaki bir doğa kavramıyla ilgili değildir. Ekolojinin her şeyin birbirine bağlı oluşu olduğu düşünüldüğünde, mevcut konumda kurulan ilişkilerin bir ağ oluşturduğu imgelemi belirginleşmektedir: Krizde olan şeyin bağlar olduğu görülebilmektedir. Yeni maddecilik “bir” ve “canlı” maddenin ağında yer aldığımız düşüncesiyle görünür olanla aramızdaki bağların geniş, dostane ve kendiliğinden bir düzleme ait olarak tartışıldığı etik-ontolojik bir zemin oluşturmakta; krizdeki bağları, kopuklukları onarmak için düşünsel ve pratik bir alan açmaktadır. Bu zeminin yarattığı genişleyen sorumluluk alanıyla birlikte, ihtiyaç duyulan şey, görüleni yeniden tartışarak bağların bakım, yapım ve sağaltımı için yeni görme biçimlerinin inşası olmaktadır. Sorunsallaştırılan görme biçimlerinden biri, kavramsal ve pratik olarak kültürün, yani insani üretimlerin ayrıcalıklı konumunu ve doğanın ikincilliğini yaratan insanmerkezci kültür-doğa ikiliğidir. Kültür-doğa ikiliğinin bir öznesi olan algılayan-insan doğayla özdeşleşmekte, anlamlar üretmekte, deneyimleri üzerinden düzenler inşa etmekte ve bu düzenleri mimari olarak deneyimlemektedir.

Makalenin genel amacı mimarlık kuramındaki kültür-doğa ikiliğini kuran madde-anlam yaklaşımlarının kuramcılarını çapraz okumalarla tartışmak ve algılayan-öznenin deneyiminde gömülü maddiliğe yakından bakmaktır. Makalenin özelleşen amacı ise yürüme inşalarının maddi ve dolaşık yapısının irdelenmesidir. Yürüme, mimarlık kuramında mimariyi inşa eden pratiklerden birisi olarak ele alınmış, ancak insanmerkezcilik sonrası bir olgu, yakın temas ve derin ilişki kuran bir yapı olarak tartışılmamıştır. Bu makalede mimari bir inşa olarak yürüyüşten, insanmerkezcilik sonrası birlikte-yürümeye doğru ilerleyerek öznellik ilişkilerini sorgulayan bir izlek oluşturulmaktadır. Bu izlekte, yürüyen özne deneyimi içerisinde maddilikler barındırmakta; yakından bakılan bu deneyim, maddi bağları ve ilişkiselliği görebilmek için bir alan oluşturmaktadır. Makalede yürüme patikası mimari bir inşa olarak ele alınırken, birlikte-yürüme vurgusu ile yürümenin insanmerkezcilik sonrası yaklaşım içindeki konumu irdelenmektedir. Bu irdelenmeye bağlı olarak görünür olanda ve mimari inşadaki değişim tartışılmaktadır.

Makalede canlı ve bağlı maddi dünyada ekolojik kopukluk yaratan kavrayış ve pratiğe mimarlık kuramı üzerinden eleştirel bir bakış getirilmeye çalışılmaktadır. Mimari, dünyadaki tüm etkileşimler içerisinde bir anlam seti olarak tartışılmakta ve bu etkileşimler içinde yürüyüş ilişkiselliğinin belirginleşmesini sağlayan bir birliktelik figürasyonu olarak değerlendirilmektedir.

HATİCE İŞİL UYSAL; B.Arch, M.Sc, PhD.

Received her B.Arch (2009), M.Sc (2012) and PhD (2022) degrees in architecture from Istanbul Technical University. Her major research interests include architectural design, theory, tectonics, bodily practices and new materiality. isilhuysal@gmail.com

GÜLÇİN PULAT GÖKMEN; B.Arch, M.Sc, PhD.

She graduated with a B. Arch (1981), M.Sc (1984), and PhD (1991) from ITU Institute of Science, Department of Architecture. Her primary research interests are design, theory, and methods of architecture housing, quality, memory, and borders. ggokmen@itu.edu.tr

